AFET VE KRİZ DURUMLARINA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

Editörler

Ahmet TÜRK
Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu,
Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü

Bora İYİAT
Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu,
Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

© Copyright 2026

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN
978-625-362-350-0

Kitap Adı
Afet ve Kriz Durumlarına Multidisipliner Yaklaşım

Editörler
Ahmet TÜRK
ORCID iD: 0000-0001-5782-3794
Bora İYİAT
ORCID iD: 0000-0001-9656-0915

Yayın Koordinatörü
Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı
Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No
47518

Baskı ve Cilt
Vadi Matbaacılık

Bisac Code
SOC040000

DOI
10.37609/akya.4463

Kütüphane Kimlik Kartı
Afet ve Kriz Durumlarına Multidisipliner Yaklaşım / ed. Ahmet Türk, Bora İyiat.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2026.
252 s. : tablo, şekil. ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253623500

GENEL DAĞITIM
Akademisyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Afet ve krizler, yalnızca fiziksel yıkıma neden olan olaylar değil; bireyleri, toplulukları ve toplumları sosyal, ekonomik, psikolojik, çevresel ve yönetsel boyutlarıyla etkileyen karmaşık süreçlerdir. Özellikle bulunduğumuz çağda yaşanan değişim ve gelişmeler, afet ve kriz yönetiminin kapsamını genişletmiş; bu alanda disiplinler arası bilgi üretimi ve iş birliğini her zamankinden daha önemli hâle getirmiştir. Bu doğrultuda mevcut durum, afet yönetiminin yalnızca müdahale odaklı bir anlayışla değil, risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarını kapsayan bütünleşik bir bakış açısıyla ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Afet ve kriz yönetiminin başarısı, farklı disiplinlerin bilgi, yöntem ve uygulamalarının ortak bir amaç doğrultusunda bütünleştirilmesine bağlıdır. Sağlık bilimleri, sosyal hizmet, psikoloji, beslenme ve diyetetik, lojistik, iletişim, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, çocuk gelişimi ve diğer birçok disiplin, afet yönetim döngüsünün farklı aşamalarında tamamlayıcı roller üstlenmektedir. Bu nedenle multidisipliner yaklaşım, yalnızca teorik bir tercih değil; afetlere karşı dirençli toplumların oluşturulması ve sürdürülebilir afet yönetim sistemlerinin geliştirilmesi açısından temel bir gerekliliktir.

Afet ve Kriz Durumlarına Multidisipliner Yaklaşım başlıklı bu eser, afet ve kriz yönetimine ilişkin güncel bilgi ve yaklaşımları farklı disiplinlerin perspektifinden ele alarak ortak bir bilimsel zemin oluşturmayı amaçlamaktadır. Kitap, farklı uzmanlık alanlarında çalışan akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanmış olup, afet yönetiminin çok boyutlu yapısını kuramsal ve uygulamalı yönleriyle değerlendirmektedir.

Eser, okuyucunun konuyu sistematik bir bütünlük içerisinde takip edebilmesi amacıyla dört ana kısım hâlinde yapılandırılmıştır. İlk kısımda multidisipliner yaklaşımın kavramsal ve kuramsal temelleri ele alınarak kitabın ortak çerçevesi oluşturulmaktadır. İkinci kısımda afet yönetiminin makro düzeydeki stratejik, yönetsel ve organizasyonel boyutları; uluslararası kriz politikaları, afet lojistiği ile stratejik iletişim ve bilgi yönetimi ekseninde incelenmektedir. Üçüncü kısım, afetlerin birey, aile ve toplum üzerindeki psikososyal etkilerine odaklanmakta; sosyal hizmet, aile temelli müdahaleler ve çocuk dostu alanlar bağlamında iyileşme süreçlerini değerlendirmektedir. Son kısımda ise afet ve kriz durumlarında sağlık hizmetlerinin sürekliliği, kronik hastalık yönetimi ile beslenme uygulamaları bilimsel bir perspektifle ele alınmaktadır. Bu yapı sayesinde kitap, multidisipliner bakış açısıyla bütüncül bir içerik sunmaktadır.

Bu eser; afet ve acil durum yönetimi, sağlık bilimleri, sosyal hizmet, çocuk gelişimi, kamu yönetimi, iletişim, lojistik ve ilgili diğer alanlarda çalışan akademisyenler, araştırmacılar, lisans ve lisansüstü öğrencileri ile uygulayıcılar için bir başvuru kaynağı olmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda farklı disiplinler arasında bilgi paylaşımını teşvik ederek afet ve kriz yönetimi alanındaki akademik literatüre katkı sunması amaçlanmaktadır.

Bilimsel çalışmaların niteliği, farklı bakış açılarını ortak bir amaç doğrultusunda bir araya getirebilme kapasitesiyle güçlenmektedir. Bu eser de farklı disiplinlerden araştırmacıların katkılarıyla oluşturulan ortak bir akademik üretimin ürünüdür. Bölüm yazarlarımızın uzmanlık alanlarına dayanan özgün katkıları, kitabın bilimsel kapsamını zenginleştirmiş ve multidisipliner yaklaşımın somut bir yansımasını ortaya koymuştur.

Bu vesileyle, kitabın hazırlanmasına bilimsel katkılarıyla değer katan tüm bölüm yazarlarımıza, eserin yayımlanma sürecindeki destekleri için Akademisyen Kitabevi ailesine ve emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Bu kitabın, afet ve kriz yönetimi alanında yürütülecek akademik çalışmalara katkı sağlamasını, farklı disiplinler arasında iş birliğini teşvik etmesini ve afetlere daha dirençli toplumların oluşturulmasına yönelik bilimsel çabalara mütevazı da olsa destek sunmasını temenni ediyoruz.

Öğr. Gör. Ahmet TÜRK
Öğr. Gör. Bora İYİAT
Sinop, 2026

İÇİNDEKİLER

KISIM 1 KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

BÖLÜM 1 Afet ve Kriz Durumlarında Multidisipliner Yaklaşım: Kavramsal Çerçeve, Kuramsal Temeller ve Disiplinlerarası İş Birliği 3
Ahmet TÜRK

KISIM 2 AFET YÖNETİMİNDE MAKRO STRATEJİLER, YÖNETİM VE ORGANİZASYON

BÖLÜM 2 Kopenhag Okulu Perspektifinden Tarihsel Süreçte Büyük Afetler ve Uluslararası Kriz Politikaları..... 19
Bora İYİAT

BÖLÜM 3 Proaktif Afet Lojistiği: Belirsizlik Altında ve Çevik Esnek Ağ Yönetimi 37
Şemseddin ULUÇAM

BÖLÜM 4 Afetlerde Stratejik İletişim, Bilgi Yönetimi ve Toplumsal Dayanıklılık: Bütünleşik Bir Çerçeve 59
Ebru KOCA

BÖLÜM 5 Afetlerde Bilgi Yönetimi ve Dijital Bilgi Ekosistemi: Verinin Karar Desteğine Dönüşümü ve Bilgi Düzensizliğinin Yönetimi ... 85
Ebru KOCA

KISIM 3 PSİKOSOSYAL DESTEK VE TOPLUMSAL İYİLEŞME

BÖLÜM 6 Afet ve Kriz Durumlarında Psikososyal Müdahalede Sosyal Hizmetin Rolü 113
Buğra ELBAY

BÖLÜM 7 Afet ve Kriz Durumlarında Aile Temelli Psikososyal Müdahaleler 133
Buğra ELBAY

BÖLÜM 8 Güvenli Alandan Güçlü Geleceğe: Afet ve Kriz Durumlarında Çocuk Dostu Alanların Erken Çocukluk Dönemindeki Gelişimsel ve Psikososyal Destekleyici Rolü 155
Burcu ÖZKAN
Şule ERŞAN

KISIM 4 AFET VE KRİZ DURUMLARINDA SAĞLIK VE BESLENME YÖNETİMİ

BÖLÜM 9 Afet ve Kriz Durumlarında Kronik Hastalıklarda Bakım Sürekliliği 187
Çilem TAŞKIN

BÖLÜM 10 Afet ve Enkaz Altı Koşullarında Beslenme: Metabolik Yanıt ve Hayatta Kalma Odaklı Kaynak Yönetimi Modeli 205
Sultan ÖZÇELİK

BÖLÜM 11 Afet ve Acil Durumlarda Uzun Süreli Açlık Sonrası Beslenme Yönetimi: Metabolik Stabilite Tabanlı Klinik Yaklaşım 229
Sultan ÖZÇELİK

YAZARLAR

Arş. Gör. Buğra ELBAY
Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

Doç. Dr. Şule ERŞAN
Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü

Öğr. Gör. Bora İYİAT
Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

Öğr. Gör. Ebru KOCA
Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü

Öğr. Gör. Sultan ÖZÇELİK
Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü

Öğr. Gör. Burcu ÖZKAN
Sinop Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitim AD.

Öğr. Gör. Çilem TAŞKIN
Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü

Öğr. Gör. Ahmet TÜRK
Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü

Öğr. Gör. Şemseddin ULUÇAM
Sinop Üniversitesi, Ayancık Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü

BÖLÜM 1

AFET VE KRİZ DURUMLARINDA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE, KURAMSAL TEMELLER VE DİSİPLİNLERARASI İŞ BİRLİĞİ

Ahmet TÜRK [1]

GİRİŞ

Afetler, meydana geldikleri anda ortaya çıkan fiziksel hasarın yanı sıra sağlık hizmetleri, barınma, ulaşım, iletişim, ekonomik faaliyetler ve toplumsal ilişkiler üzerinde birbirini etkileyen sonuçlar doğurmaktadır (Pescaroli & Alexander, 2015; Tierney, 2014). Bir deprem, sel, salgın hastalık veya büyük ölçekli teknolojik kaza, yalnızca belirli bir fiziksel alanı etkilemekle kalmamakta; mevcut kurumsal yapıların kapasitesini, toplumsal eşitsizlikleri ve temel hizmetlerin sürekliliğini de sınamaktadır (Tierney, 2014; World Health Organization [WHO], 2019). Bu nedenle afetlerin etkilerini anlamak ve yönetmek, olayın fiziksel özelliklerinin incelenmesinden daha geniş bir analitik çerçeve gerektirmektedir.

Afet yönetiminin temel güçlüklerinden biri, farklı sistemlerin aynı anda etkilenmesi ve bu sistemlerin birbirine bağımlı olmasıdır. Örneğin sağlık hizmetlerinin kesintiye uğraması, yalnızca tıbbi müdahaleyi değil; ulaşımın işlerliğini, enerji arzını, temiz suya erişimi, haberleşmeyi ve lojistik kapasiteyi de ilgilendirmektedir (Pescaroli & Alexander, 2015). Benzer biçimde barınma sorunu, fiziksel mekânın yeniden oluşturulmasının ötesinde, aile bütünlüğü, eğitim, sosyal destek ağları ve psikolojik iyilik hâliyle ilişkilidir (Karancı, 2013; Tierney, 2014). Dolayısıyla afetlere yönelik müdahalelerin ayrı ayrı yürütülen uzmanlık faaliyetleri biçiminde tasarlanması, sorunların karşılıklı bağımlılığını ve ardışık etkileri gözden kaçırma riski taşımaktadır.

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, aturk@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5782-3794

DOI: 10.37609/akya.4463.c22883

Sonuç olarak etkili afet yönetimi, farklı uzmanlıkların yalnızca bir araya getirilmesinden daha kapsamlı bir iş birliği anlayışını gerektirmektedir. Temel gereksinim, farklı disiplinlerin bilgi ve yöntemlerini ortak bir problem çözme çerçevesinde bütünleştiren; bilimsel kanıtları, yerel deneyimleri ve kamusal sorumlulukları birlikte değerlendiren bir yönetişim yapısının geliştirilmesidir. Böyle bir yaklaşım, yalnızca afet anındaki müdahale kapasitesini değil, afet öncesindeki risk azaltma ve hazırlık çalışmalarını da güçlendirebilir; afet sonrasındaki iyileşme sürecinin daha kapsayıcı ve sürdürülebilir biçimde yürütülmesine katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda multidisipliner, disiplinlerarası ve transdisipliner yaklaşımların, afet yönetiminin farklı aşamalarında ihtiyaçlara uygun biçimde kullanılması önem taşımaktadır. Bu yaklaşımlar, yalnızca operasyonel etkinliğin artırılmasını sağlayan araçlar olarak değil, sürdürülebilir, adil ve kapsayıcı bir afet risk yönetişiminin geliştirilmesine katkıda bulunan temel unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Adger, W. N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change, 16*(3), 268–281. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD]. (2022). *Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) 2022–2030.* 17 Eylül 2026 tarihinde https://afad.gov.tr/turkiye-afet-risk-azaltma-plani-tarap adresinden erişildi.

Alexander, D. (2005). Towards the development of a standard in emergency planning. *Disaster Prevention and Management, 14*(2), 158–175. https://doi.org/10.1108/09653560510595164

Angın, C. (2024). Afet yönetiminde mülki idare ve belediyeler: İş birliğine dayalı afet yönetimi yaklaşımıyla 6 Şubat 2023 depremleri. *Memleket Siyaset Yönetim, 19*(43), 687–714. https://doi.org/10.56524/msydergi.1512154

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory, 18*(4), 543–571. https://doi.org/10.1093/jopart/mum032

Bankoff, G., Frerks, G., & Hilhorst, D. (Ed.). (2004). *Mapping vulnerability: Disasters, development and people.* Earthscan.

Bharosa, N., Lee, J., & Janssen, M. (2010). Challenges and obstacles in sharing and coordinating information during multi-agency disaster response. *Information Systems Frontiers, 12*(1), 49–65. https://doi.org/10.1007/s10796-009-9174-z

Boin, A., ʻt Hart, P., Stern, E., & Sundelius, B. (2016). *The politics of crisis management: Public leadership under pressure.* Cambridge University Press.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design.* Harvard University Press.

Choi, B. C., & Pak, A. W. (2006). Multidisciplinarity, interdisciplinarity and transdisciplinarity in health research, services, education and policy: 1. Definitions, objectives, and evidence of effectiveness. *Clinical and Investigative Medicine, 29*(6), 351–364.

Comfort, L. K. (1999). *Shared risk: Complex systems in seismic response.* Pergamon.

Comfort, L. K. (2007). Crisis management in hindsight: Cognition, communication, coordination, and control. *Public Administration Review, 67*(1), 189–197. https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00793.x

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental*

Change, 18(4), 598–606. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. *Social Science Quarterly, 84*(2), 242–261. https://doi.org/10.1111/1540-6237.8402002

Gall, M., Nguyen, K. H., & Cutter, S. L. (2015). Integrated research on disaster risk: Is it really integrated?. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 12*, 255–267. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2015.01.010

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics, 4*(1), 1–23. https://doi.org/10.1146/annurev.es.04.110173.000245

Kapucu, N. (2008). Collaborative emergency management: Better community organising, better public preparedness and response. *Disasters, 32*(2), 239–262. https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2008.01037.x

Kapucu, N., & Garayev, V. (2011). Collaborative decision-making in emergency and disaster management. *International Journal of Public Administration, 34*(6), 366–375. https://doi.org/10.1080/01900692.2011.561477

Kendra, J. M., & Wachtendorf, T. (2003). Elements of resilience after the world trade center disaster: Reconstituting New York City's emergency operations centre. *Disasters, 27*(1), 37–53. https://doi.org/10.1111/1467-7717.00218

Lang, D. J., Wiek, A., Bergmann, M., Stauffacher, M., Martens, P., Moll, P., ... & Thomas, C. J. (2012). Transdisciplinary research in sustainability science: practice, principles, and challenges. *Sustainability Science, 7*(1), 25-43. https://doi.org/10.1007/s11625-011-0149-x

Manyena, S. B. (2006). The concept of resilience revisited. *Disasters, 30*(4), 434–450. https://doi.org/10.1111/j.0361-3666.2006.00331.x

Mercer, J., Kelman, I., Taranis, L., & Suchet-Pearson, S. (2010) Framework for Integrating Indigenous and Scientific Knowledge for Disaster Risk Reduction. *Disasters, 34,* 214-239. https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2009.01126.x

Mileti, D. S. (1999). *Disasters by design: A reassessment of natural hazards in the United States.* Joseph Henry Press.

Moynihan, D. P. (2009). The network governance of crisis response: Case studies of incident command systems. *Journal of Public Administration Research and Theory, 19*(4), 895–915. https://doi.org/10.1093/jopart/mun033

Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology, 41*(1–2), 127–150. https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6

Oliver-Smith, A. (1996). Anthropological research on hazards and disasters. *Annual Review of Anthropology, 25*, 303–328. https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.25.1.303

Pearce, L. (2003). Disaster management and community planning, and public participation: How to achieve sustainable hazard mitigation. *Natural Hazards, 28*(2), 211–228. https://doi.org/10.1023/A:1022917721797

Pelling, M. (2011). *Adaptation to climate change: From resilience to transformation.* Routledge.

Perry, R. W. (2007). What is a disaster?. In H. Rodríguez, E. L. Quarantelli, & R. R. Dynes (Eds.), *Handbook of disaster research* (pp. 1–15). Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-387-32353-4_1

Pescaroli, G., & Alexander, D. (2015). A definition of cascading disasters and cascading effects: Going beyond the "toppling dominos" metaphor. *Planet@ risk, 3*(1), 58-67.

Repko, A. F., & Szostak, R. (2020). *Interdisciplinary research: Process and theory.* SAGE Publications.

Sandoval, V., Voss, M., Flörchinger, V., Lorenz, S., & Jafari, P. (2023). Integrated disaster risk management (IDRM): Elements to advance its study and assessment. *International Journal of Disaster Risk Science, 14,* 343–356. https://doi.org/10.1007/s13753-023-00490-1

Sarı, B., & Özer, Y. E. (2024). Coordination analysis in disaster management: A qualitative

approach in Türkiye. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 100*, 104168. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.104168

Tierney, K. J. (2014). *The social roots of risk: Producing disasters, promoting resilience.* Stanford University Press.

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. *Afet ve Risk Dergisi, 5*(1), 61-77. https://doi.org/10.35341/afet.1078869

Türk, A., & Bilican-Gökkaya, V. (2023). Deprem sonrası çocukların karşılaşabileceği psikososyal riskler ve sosyal hizmet. İ. Aydemir & M. Öztürk (Ed.), *Afet ve Krizlerde Sosyal Hizmet* (ss. 163-187) içinde. Akademisyen Kitabevi.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction [UNDRR]. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015-2030.* 22 Eylül 2026 tarihinde https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030 adresinden erişildi.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction [UNDRR]. (2017). *Terminology on disaster risk reduction.* 22 Eylül 2026 tarihinde https://www.undrr.org/terminology adresinden erişildi.

von Bertalanffy, L. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications.* George Braziller.

Waugh, W. L., & Streib, G. (2006). Collaboration and leadership for effective emergency management. *Public Administration Review, 66*(1), 131–140. https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00673.x

Weichselgartner, J., & Pigeon, P. (2015). The role of knowledge in disaster risk reduction. *International Journal of Disaster Risk Science, 6*(2), 107–116. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0052-7

Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). *At risk: Natural hazards, people's vulnerability and disasters.* Routledge.

World Health Organization [WHO]. (2019). *Health emergency and disaster risk management framework.* 20 Eylül 2026 tarihinde https://www.who.int/publications-detail-redirect/9789241516181 adresinden erişildi.

BÖLÜM 2

KOPENHAG OKULU PERSPEKTİFİNDEN TARİHSEL SÜREÇTE BÜYÜK AFETLER VE ULUSLARARASI KRİZ POLİTİKALARI

Bora İYİAT [1]

GİRİŞ

Toplumların ve bu toplumları meydana getiren bireylerin "iyi yaşam" anlayışı ile yaşamdan alınan doyum düzeyine ilişkin tartışmalar, kökenlerini oldukça eski felsefi geleneklere kadar uzanan bir düşünsel arka plana sahiptir. Ancak XX. yüzyılla birlikte bu tartışmalar daha sistematik ve bilimsel bir çerçeve içinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, özellikle Maslow tarafından geliştirilen ve sosyal bilimlerde geniş kabul gören "İhtiyaçlar Hiyerarşisi" modeli önemli bir referans noktası haline gelmiştir. Söz konusu model, insan ihtiyaçlarını beş basamaklı bir yapı içerisinde sınıflandırmakta; bireylerin amaçlarına ulaşabilmeleri için çeşitli ihtiyaç, beklenti ve güdülere sahip olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca bu yaklaşım, alt düzeydeki ihtiyaçların belirli bir ölçüde karşılanmadan daha üst düzey ihtiyaçlara yönelmenin mümkün olmayacağı varsayımına dayanmaktadır (Kula ve Çakar, 2015). Abraham Maslow'un geliştirdiği ihtiyaçlar hiyerarşisinde en temel düzeyi, insanın biyolojik varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan beslenme, uyku ve benzeri fizyolojik gereksinimler oluşturmaktadır. Bu düzeyin hemen üzerinde ise bireyin kendini tehditlerden uzak ve emniyet içinde hissetme arzusunu ifade eden "güvenlik ihtiyacı" yer almaktadır. Bu çerçevede, insanın yalnızca hayatta kalmakla yetinmediği, aynı zamanda güvenli bir yaşam alanına sahip olmayı da temel bir gereksinim olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim insanlık tarihi incelendiğinde, bireylerin varlıklarını sürdürebilmek adına birlikte hareket etmenin daha güvenli olduğunu erken dönemlerde fark ettikleri görülmektedir. Bu durum, Paleolitik Çağ'da mağara yaşamı şeklinde ortaya çıkmış; ilerleyen süreçte Neolitik Çağ ile birlikte daha yerleşik ve örgütlü topluluklara dönüşmüştür.

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, boraiyiat@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9656-0915

DOI: 10.37609/akya.4463.c22885

2025). Kopenhag Okulu ise bütün bu süreçleri aynı analitik çerçeve içerisinde tartışmaya imkân vermesi nedeniyle afet ve güvenlik arasındaki ilişkinin açıklanmasında güçlü bir kuramsal araç sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, söylem mi? Kophenhag Okulu ve yeni klasik gerçeklikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, *8*(30), 43-73.

Akın, İ. F. (2021). *Devlet doktrinleri*. Beta Basım Yayın.

Arı, T. (2002). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, hegemonya, iş birliği*. Alfa Yayınları.

Bakan, S., & Şahin, S. (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, *4*(2), 135-152.

Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). Kophenhag Okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *11*(22), 61-96.

Buzan, B. (1991). *People, states and fear: An agenda for international security studies in the post cold war era*. Lynne Rienner Publishers.

Buzan, B. (2014). *An introduction to the English school of international relations: The societal approach*. Cambridge Polity Press.

Buzan, B., Wæver, O., & Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.

Çelik, H., & Ekşi, H. (2013). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (27), 99-117.

Erdoğan, D. (2017). Tarihsel perspektifle modern devletin optimum özelliklerinin belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 113-128.

Ertem, H. S. (2012). Kimlik ve güvenlik ilişkisine konstrüktivist bir yaklaşım: "Kimliğin güvenliği" ve "güvenliğin kimliği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *8*(16), 177-236.

Floyd, R. (2007). Towards a consequentialist evaluation of security: Bringing together the Copenhagen and the Welsh schools of security studies. *Review of International Studies Journal*, *33*(2), 327-350.

Gaillard, J. C., Clavé, E., & Kelman, I. (2008). Wave of peace? Tsunami disaster diplomacy in Aceh, Indonesia. *Geoforum*, *39*(1), 511-526.

Gözen, R. (2015). *İdealizm-uluslararası ilişkiler teorileri*. İletişim Yayınları.

Gürpınar, B. (2017). Feminist uluslararası ilişkilerde güvenlik ve barış: Suriye iç savaşı ve kadınlar. *Alternatif Politika Dergisi*, *3*(9), 471-494.

Hegel, G. W. F. (2003). *Elements of the philosophy of rights*. Cambridge Press.

Kaya, S., & Türk, A. (2023). Afetlerde psikososyal destek profesyonellerinin travmaya müdahale becerilerinin incelenmesi. A. Bilgili & B. Hanedan (Ed.), *Sağlık Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 7* (ss. 646-655) içinde. Bilgin Kültür Sanat Yayınları

Kaya, S., Öztürk, M., & Türk, A. (2023). Sociodemographic factors affecting earthquake preparedness among individuals with higher education level. In M. Bulut & Z. Karacagil (Ed.), *5 th International Congress on Multidisciplinary Social Sciences* (pp. 197-204). BIDGE Publications.

Kelman, I. (2007). Hurricane Katrina disaster diplomacy. *Disasters*, *31*(3), 288-309.

Kelman, I. (2012). *Disaster diplomacy: How disasters affect peace and conflict*. Routledge.

Kula, S., & Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, *6*(12), 191-210.

Miş, N. (2011). Güvenlikleştirme teorisi ve siyasal olanın güvenlikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *6*(2), 13-42.

Morgenthau, H. J. (1949). *Politics among nations*. Knopf Publishing.

Özdağ, Ü. (2015). *Milli güvenlik teorisi*. Kripto Kitaplar.

Sancak, K. (2013). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 123-134.

Sözen, E. (1999). *Söylem, belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve reflekstivite*. Paradigma Yayınları.

Trombetta, M. J. (2008). Environmental security and climate change: Analysing the discourse. *Cambridge Review of International Affairs*, *21*(4), 585-602.

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. *Afet ve Risk Dergisi, 5*(1), 61-77.

Türk, A., & Bilican-Gökkaya, V. (2023). Deprem sonrası çocukların karşılaşabileceği psikososyal riskler ve sosyal hizmet. İ. Aydemir & M. Öztürk (Ed.), *Afet ve Krizlerde Sosyal Hizmet* (ss. 163-187) içinde. Akademisyen Kitabevi.

Türk, A., & Ervüz, C. (2025). A study on earthquake awareness and preparedness. In G. Gürçay (Ed.), *ISCS İzmir 1st International Conference on Humanity and Social Sciences* (pp. 107-113). Academy Global Publishing.

Türk, A., & Türk, S. (2025). Çoklu krizler çağında dezavantajlı gruplara yönelik yerel ve küresel dayanışma ağları: Sosyal sermaye. H. Doğan & A. Usanmaz (Ed.), *Çoklu Krizler Çağında Dezavantajlılık* (ss. 159-179) içinde. Eğiten Kitap Yayıncılık.

Wæver, O. (1995). *Securitization and desecuritization*. Columbia University Press.

Wallerstein, I. (1984). *The politics of the worldeconomy*. Cambridge University Press.

Woodfin, R. (2004). *Markisizm summary*. Bookey Online.

BÖLÜM 3

PROAKTİF AFET LOJİSTİĞİ: BELİRSİZLİK ALTINDA VE ÇEVİK ESNEK AĞ YÖNETİMİ

Şemseddin ULUÇAM [1]

GİRİŞ

Afet ve kriz durumlarında "olay olduktan sonra harekete geçmek" yerine "önceden hazırlıklı ve esnek olmak" üzerine kurulu modern lojistik yaklaşımının daha önemli hale geldiği bir zaman sürecini yaşamaktayız. Konuyla ilgili birçok araştırma; hazırlık süreçleri, belirsizlik anında dağıtım ağlarının yönetimi, yardım operasyonlarında hızlı ve esnek hareket etme, sahada doğru adımları atma, dijital teknolojilerin getirdiği kolaylıklar ve gerçek saha deneyimleri olmak üzere altı ana başlığın ön plana çıktığını göstermektedir.

İncelemeler, afet yönetiminin eski usul bekleyip görme anlayışından; yardım malzemelerini stratejik noktalara önceden yerleştiren, güçlü matematiksel planlamalar yapan ve dijital sistemleri kullanan proaktif bir yapıya evrildiğini göstermektedir. Bu proaktif yaklaşımın müdahale sürelerini kısaltacağını, kaynak verimliliğini ise artıracağını göstermektedir.

Sonuç olarak; karar vermeyi kolaylaştıran dijital sistemlerin geliştirilmesi, daha etkili planlama modelleri ve yardım operasyonlarında yapay zekânın etik kullanımı gibi konularda yeni fırsatlara işaret ederek sahada çalışanlara, yöneticilere ve araştırmacılara yol gösterici olmaktadır.

Afet Lojistiği ve Proaktif Paradigma Dönüşümü

Afet Lojistiği ve İnsani Yardım Operasyonlarının Kavramsal Sınırları

Afet lojistiği, tedarik zinciri yönetiminin en kritik, karmaşık ve hayati alanlarından birini oluşturur. Bu alan; doğal afetler, teknolojik kazalar veya insan kaynaklı krizler sırasında

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Ayancık Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, semseddinulucam@sinop.edu.tr, ORDIC iD: 0000-0001-8934-3357

DOI: 10.37609/akya.4463.c22886

KAYNAKLAR

Abazari, S. R., Aghsami, A., ve Rabbani, M. (2021). Belirsiz parametrelerin olduğu insani yardım lojistiğinde yardım malzemelerinin önceden konumlandırılması ve dağıtımı. *Socio-Economic Planning Sciences*, *74*, 100933. https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100933

Agarwal, S., Kant, R., ve Shankar, R. (2019). Humanitarian supply chain management frameworks: A critical literature review and a framework for future developments. *Benchmarking: An International Journal*, *26*(6), 1749–1780. https://doi.org/10.1108/BIJ-08-2018-0245

Aguirre-Ayerbe, I., Merino, M., Aye, S. L., Dissanayake, R., Shadiya, F., ve Lopez, C. M. (2020). An evaluation of availability and adequacy of Multi-Hazard Early Warning Systems in Asian countries: A baseline study. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *49*, 101749. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101749

Ahatsi, E., ve Olanrewaju, O. A. (2025). Enhancing humanitarian supply chain resilience: Evaluating AI and big data analytics across two nations. *Logistics*, *9*(2), 64. https://doi.org/10.3390/logistics9020064

Alesani, D., ve Hiedemann, A. M. (2023). Humanitarian operations and supply chain management. E. Missoni ve D. Alesani (Ed.), *Management of International Institutions and NGOs* (2. bs., ss. 381–405). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003289852-15

Arnette, A. N., ve Zobel, C. W. (2019). A risk-based approach to improving the prepositioning of disaster relief assets. *Production and Operations Management*, *28*(2), 457–478. https://doi.org/10.1111/poms.12934

Ayuba, P., Hassan, A., Kuti, I., Morenikeji, G., Mohammed, I., ve Ohize, H. (2025). Multi-hazard identification and early warning systems for emergency management: A review. *Confluence Journal of Science and Technology*, *2*(2), 125–134. https://doi.org/10.5455/cujostech.251013

Balcik, B., Silvestri, S., Rancourt, M.-È., ve Laporte, G. (2019). Collaborative prepositioning network design for regional disaster response. *Production and Operations Management*, *28*(10), 2431–2455. https://doi.org/10.1111/poms.13053

Barojas-Payán, E., Sánchez-Partida, D., Gibaja-Romero, D. E., Martínez-Flores, J.-L., ve Cabrera-Ríos, M. (2021). Optimization model to locate pre-positioned warehouses and establish humanitarian inventory levels. S. O. Caballero-Morales, D. Sánchez-Partida, J. L. Martínez-Flores, ve P. Cano-Olivos (Ed.), *Disaster Risk Reduction in Mexico: Selected Case Studies* (ss. 169–192). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-67295-9_8

Beresford, A. K. C., ve Pettit, S. J. (2021). Humanitarian aid logistics: A Cardiff University research perspective on cases, structures and prospects. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, *11*(4), 623–638. https://doi.org/10.1108/JHLSCM-06-2021-0052

Blanco, Q. (2024). *Forecast-informed facility location model for prepositioning relief supplies in anticipation of severe typhoons* [Yüksek lisans tezi, Delft University of Technology]. TU Delft Repository. https://repository.tudelft.nl/file/File_1c944fd1-2d7f-4944-8f18-3b5e4efbba07

Busayo, E. T., Kalumba, A. M., Afuye, G. A., Ekundayo, O. Y., ve Orimoloye, I. R. (2020). Assessment of the Sendai Framework for disaster risk reduction studies since 2015. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *50*, 101906. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101906

Caunhye, A. M. (2023). Tractable and robust stochastic optimization under disparity measures of inequality: An application to fair humanitarian response planning. *OR Spectrum*, *45*(4), 1167–1198. https://doi.org/10.1007/s00291-023-00724-0

Cea, L., ve Costabile, P. (2022). Flood risk in urban areas: Modelling, management and adaptation to climate change. A review. *Hydrology*, *9*(3), 50. https://doi.org/10.3390/hydrology9030050

Chan, E. Y. Y., Hung, H., Murray, V., ve Shaw, R. (2020). Health-EDRM in international policy agendas I: Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. E. Y. Y. Chan ve R. Shaw (Ed.), *Public Health and Disasters: Health Emergency and Disaster Risk Management in Asia* (ss. 59–74). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-0924-7_5

Che, A., Li, J., Chu, F., ve Chu, C. (2024). Emergency supply pre-positioning optimization for disaster relief: A two-stage distributionally robust approach. *Computers & Operations Research*, *168*, 106607. https://doi.org/10.1016/j.cor.2024.106607

Das, R. (2018). Disaster preparedness for better response: Logistics perspectives. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *31*, 153–159. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2018.05.005

de Veluz, M. R. D., Ong, A. K. S., Redi, A. A. N. P., Maaliw III, R. R., & Lagrazon, P. G. G. (2024, June). Multi-objective location-routing network optimization for pre-disaster planning: A case study in the Philippines. In *2024 5th Technology Innovation Management and Engineering Science International Conference (TIMES-iCON)* (pp. 1-5). IEEE. https://doi.org/10.1109/TIMES-iCON61890.2024.10630716

Debauche, O., Mahmoudi, S., Manneback, P., ve Lebeau, F. (2018). Cloud and distributed architectures for data management in precision agriculture. *2018 IEEE/ACS 15th International Conference on Computer Systems and Applications (AICCSA)* (ss. 1–6). IEEE. https://doi.org/10.1109/AICCSA.2018.8612808

Djalante, R., ve Lassa, S. (2024). Managing complexities and its implications for governance-related Priority 2 of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction. *International Journal of Disaster Risk Science*, *15*(1), 1–14. https://doi.org/10.60692/fa1sr-wya90

Doodman, M., Shokr, I., Bozorgi-Amiri, A., ve Jolai, F. (2019). Pre-positioning and dynamic operations planning under uncertainty and disruption with lateral transshipment in pre- and post-disaster phases. *International Journal of Industrial Engineering*, *15*(1), 53–68. https://doi.org/10.1007/s40092-019-0317-7

Eberhardt, K., Rosenberg, S., Kaiser, F. K., ve Schultmann, F. (2026). A cooperative covering model for optimizing critical supply networks under disruption risks. *Annals of Operations Research*, *357*, 909–944. https://doi.org/10.1007/s10479-024-05988-x

Elluru, S., Gupta, H., Kaur, H., ve Singh, S. P. (2019). Proactive and reactive models for disaster resilient supply chain. *Annals of Operations Research*, *283*(1), 199–224. https://doi.org/10.1007/s10479-017-2681-2

Farooquie, J. A. (2025). Humanitarian logistics in emergency response: A systematic literature review. *Journal of Emergency Management*, *23*(1), 45–62. https://doi.org/10.5281/zenodo.16777449

Frennesson, L., Kembro, J., de Vries, H., Van Wassenhove, L. N., ve Jahre, M. (2020). Localisation of logistics preparedness in international humanitarian organisations. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, *11*(1), 81–106. https://doi.org/10.1108/JHLSCM-06-2020-0048

Gadallah, N. A. H., ve Siddig, A. A. H. (2024). Space- and ground-based earth observations for hazard assessment and disaster risk management in the era of climate change. S. B. Deng (Ed.), *Remote Sensing of Disaster Risks* (ss. 1–22). IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.1004395

Gyawu, M. A. (2018). *Effective disaster preparedness strategies: A supply chain perspective* [Doktora tezi, Walden University]. Walden Dissertations and Doctoral Studies. https://doi.org/10.5281/zenodo.1174132

Hasani, A., ve Mokhtari, H. (2018). Redesign strategies of a comprehensive robust relief network for disaster management. *Socio-Economic Planning Sciences*, *64*, 92–102. https://doi.org/10.1016/j.seps.2017.12.006

Heng, S., Phutthanawong, K., ve Boonmee, C. (2025). Optimization of local humanitarian logistics: A stochastic programming approach for facility location, inventory and evacuation strategies. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, *15*(2), 210–235. https://doi.org/10.1108/jhlscm-02-2025-0020

Jusoh, Z. S. M., Murad, R., Zainal, S. Z. B., ve Noor, N. F. M. (2024). Enhancing the performance of humanitarian operations through logistics preparedness: A conceptual review in humanitarian organizations. *International Journal of Religion*, *5*(10), 1927–1934. https://doi.org/10.61707/dk93rv68

Kaur, H., ve Singh, S. P. (2020). Disaster resilient proactive and reactive procurement models for humanitarian supply chain. *Production Planning & Control*, *31*(11-12), 1018–1031. https://doi.org/10.1080/09537287.2020.1834124

Khalili-Fard, A., Hashemi, M., Bakhshi, A., Yazdani, M., Jolai, F., ve Aghsami, A. (2024). Integrated relief pre-positioning and procurement planning considering non-governmental organizations support and perishable relief items in a humanitarian supply chain network. *Omega*, *125*, 103111. https://doi.org/10.1016/j.omega.2024.103111

Kovács, G., ve Sigala, I. F. (2021). Lessons learned from humanitarian logistics to manage supply chain disruptions. *Journal of Supply Chain Management*, *57*(1), 41–49. https://doi.org/10.1111/jscm.12253

Kumar, P., Vishal, ve Shahgholian, A. (2022). Lessons from COVID-19 for managing humanitarian supply chains: A systematic literature review and future research directions. *Annals of Operations Research*, *319*(1), 1–37. https://doi.org/10.1007/s10479-022-04753-w

Kurniawan, D. (2025). Enhancing humanitarian logistics through digital innovation and systemic reform: A narrative review in developing nations. *Sinergi International Journal of Logistics*, *3*(1), 1–14. https://doi.org/10.61194/sijl.v3i1.735

Kwon, I.-W., ve Kim, S.-H. (2018). Humanitarian supply chain/logistics: Roadmap to effective relief effort. *Journal of International & Interdisciplinary Business Research*, *5*(1), 95–109. https://doi.org/10.58809/YQXZ7481

Maharjan, R., Shrestha, Y., Rakhal, B., Suman, S., Hulst, J., ve Hanaoka, S. (2020). Mobile logistics hubs prepositioning for emergency preparedness and response in Nepal. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, *10*(4), 555–572. https://doi.org/10.1108/JHLSCM-01-2020-0004

Mena, R. (2025). Humanitarian aid and the Sendai Framework: A 10-year review of converging and diverging pathways. *International Journal of Disaster Risk Science*, *16*(1), 15–29. https://doi.org/10.1007/s13753-024-00595-1

Nagendra, N. P., Narayanamurthy, G., ve Moser, R. (2022). Management of humanitarian relief operations using satellite big data analytics: The case of Kerala floods. *Annals of Operations Research*, *319*(1), 885–910. https://doi.org/10.1007/s10479-020-03833-3

Naheed, S. (2021). Disaster risk reduction and understanding resilience: A conceptual framework. S. Naheed (Ed.), *Disaster Risk Reduction and Resilience* (ss. 1–25). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61278-8_1

Nezhadroshan, A. M., Fathollahi-Fard, A. M., ve Hajiaghaei-Keshteli, M. (2021). A scenario-based possibilistic-stochastic programming approach to address resilient humanitarian logistics considering travel time and resilience levels of facilities. *International Journal of Systems Science: Operations & Logistics*, *8*(4), 321–347. https://doi.org/10.1080/23302674.2020.1769772

Nyile, E. M., Nassiuma, B., ve Iravo, M. (2018). Dimensions of supply chain agility and performance of humanitarian organizations in Kenya. *International Academic Journal of Procurement and Supply Chain Management*, *3*(1), 1–17.

Otuogha, A. C. (2025). Disaster risk reduction through early warning systems: Operational modalities and network efficiency. *Global Journal of Engineering and Technology Advances*, *22*(1), 89–102. https://doi.org/10.5281/zenodo.14909237

Pandian, A. P. (2019). Data management and fog computing architecture for scalable IoT systems. A. P. Pandian, S. Shakya, ve K. Ntalianis (Ed.), *Intelligent Data Communication Technologies and Internet of Things* (ss. 45–58). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-03146-6_6

Pasupuleti, M. K. (2024). *Artificial intelligence in disaster prediction: Early warning systems and risk mitigation tools*. Notion Press. https://doi.org/10.62311/nesx/rb978-81-979057-5-9

Raillani, H., Hammadi, L., Samed, M. M. A., Ballouti, A. E., ve Barbu, V. S. (2020). Humanitarian logistics in disaster relief supply chain: A review. *WIT Transactions on Engineering Sciences*, *129*, 181–193. https://doi.org/10.2495/RISK200161

Rodríguez-Espíndola, O., Chowdhury, S., Beltagui, A., ve Albores, P. (2020). The potential of emergent disruptive technologies for humanitarian supply chains: The integration of blockchain, Artificial Intelligence and 3D printing. *International Journal of Production Research*, *58*(15), 4610–4630. https://doi.org/10.1080/00207543.2020.1761565

Rogers, D. P., Anderson-Berry, L., Bogdanova, A. M., Fleming, G., Gitay, H., Kahandawa, S., ... & Wang, W. (2020). COVID-19 and lessons from multi-hazard early warning systems. *Advances in Science and Research, 17*, 129-141. https://doi.org/10.5194/asr-17-129-2020

Romadiana, P., Probonegoro, W. A., & Sari, L. I. (2025). The Role of Early Warning Systems in Reducing Disaster Impacts: An Analysis of Digital Infrastructure Readiness. *Oikonomia: Journal of Management Economics and Accounting, 3*(1), 106-116. https://doi.org/10.61942/oikonomia.v3i1.514

Samansiri, S., Fernando, T., & Ingirige, B. (2023). Critical failure factors of flood early warning and response systems (FEWRS): a structured literature review and interpretive structural modelling (ISM) analysis. *Geosciences, 13*(5), 137. https://doi.org/10.3390/geosciences13050137

Seddiky, M. A., Giggins, H., & Gajendran, T. (2020). International principles of disaster risk reduction informing NGOs strategies for community based DRR mainstreaming: The Bangladesh context. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 48*, 101580. https://doi.org/10.1016/J.IJDRR.2020.101580

Shariati, A., L'Hermitte, C., & Trent, N. M. (2026). Decision-making insights on the prepositioning of relief items: a systematic review. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management, 16*(1), 70-88. https://doi.org/10.1108/JHLSCM-07-2024-0091

Sharifi-Sedeh, M., Ardalan, A., Torabi, S., Allahbakhshi, K., & Khorasani, Z. D. (2020). Factors affecting the prepositioning of relief items for natural disasters: A systematic review. *Iranian Red Crescent Medical Journal, 22*(1), e99920. https://doi.org/10.5812/ircmj.99920

Shehadeh, K. S., & Tucker, E. L. (2020). Stochastic programming and distributionally robust optimization approaches for location and inventory prepositioning of disaster relief supplies. *Preprint, submitted to arXiv*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2012.05387

Sunarto, S., Suparji, S., Nugroho, H. S. W., Arsyad, G., & Indriyawati, N. (2025). Early Warning Alone Is Not Enough: Rethinking Disaster Preparedness Through Resource Mobilization. *Health Dynamics, 2*(10), 432-437. https://doi.org/10.33846/hd21005

Surianto, S., Alim, S., Nindrea, R. D., & Trisnantoro, L. (2019). Regional policy for disaster risk management in developing countries within the Sendai framework: A systematic review. *Open access Macedonian journal of medical sciences, 7*(13), 2213. https://doi.org/10.3889/oamjms.2019.614

Thiruchelvam, S., Ismail, M. F., Ghazali, A., Mustapha, K. N., Norkhair, F. F., Yahya, N., ... & Muda, Z. C. (2018). Development of humanitraian supply chain performance conceptual framework in creating resilient logistics network. *Malaysian Journal of Geosciences (MJG), 2*(1), 30-33. https://doi.org/10.26480/mjg.01.2018.27.30

Timperio, G., Tiwari, S., Lee, C. K., Samvedi, A., & de Souza, R. (2020). Integrated decision support framework for enhancing disaster preparedness: A pilot application in Indonesia. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 51*, 101773. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101773

Torabi, S. A., Shokr, I., Tofighi, S., & Heydari, J. (2018). Integrated relief pre-positioning and procurement planning in humanitarian supply chains. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 113*, 123-146. https://doi.org/10.1016/j.tre.2018.03.012

Upadhyay, A., Mukhuty, S., Kumari, S., Garza-Reyes, J. A., & Shukla, V. (2022). A review of lean and agile management in humanitarian supply chains: analysing the pre-disaster and post-disaster phases and future directions. *Production Planning & Control, 33*(6-7), 641-654. https://doi.org/10.1080/09537287.2020.1834133

Vaithiyanathan, R. K., & Shalini, R. (2025). Disaster logistics optimization using AI-Enabled real-time decision framework. In M. S. Kumar & K. U. Lakshmi (Ed.), *Business Analytics and*

Intelligence: Driving Strategy with Data (pp. 352-367). QTanalytics Publication. https://doi.org/10.48001/978-81-980647-7-6-27

Wamsler, C., & Johannessen, Å. (2020). Meeting at the crossroads? Developing national strategies for disaster risk reduction and resilience: Relevance, scope for, and challenges to, integration. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 45*, 101452. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2019.101452

Wang, Y., Shan, X., & Zhang, Q. (2025). Prepositioning and multiperiod distribution of relief supplies in humanitarian logistics: A case study on earthquakes in Ya'an, China. *Natural Hazards Review, 26*(2), 04025006. https://doi.org/10.1061/NHREFO.NHENG-2252

Wright, N., Fagan, L., Lapitan, J. M., Kayano, R., Abrahams, J., Huda, Q., & Murray, V. (2020). Health Emergency and Disaster Risk Management: Five Years into Implementation of the Sendai Framework. *International Journal of Disaster Risk Science, 11*(2), 206-217. https://doi.org/10.1007/s13753-020-00274-x

Xu, W., Xiong, S., Proverbs, D., & Zhong, Z. (2021). Evaluation of humanitarian supply chain resilience in flood disaster. *Water, 13*(16), 2158. https://doi.org/10.3390/w13162158

Yang, M., Kumar, S., Wang, X., & Fry, M. J. (2024). Scenario-robust pre-disaster planning for multiple relief items. *Annals of Operations Research, 335*(3), 1241-1266. https://doi.org/10.1007/s10479-021-04237-3

Yuste, P., Campbell, J., Canyon, D., Childers, M., & Ryan, B. J. (2019). Synchronized humanitarian, military and commercial logistics: an evolving synergistic partnership. *Safety, 5*(4), 67. https://www.mdpi.com/2313-576X/5/4/67

Zhang, L., & Cui, N. (2021). Pre-positioning facility location and resource allocation in humanitarian relief operations considering deprivation costs. *Sustainability, 13*(8), 4141. https://doi.org/10.3390/su13084141

BÖLÜM 4

AFETLERDE STRATEJİK İLETİŞİM, BİLGİ YÖNETİMİ VE TOPLUMSAL DAYANIKLILIK: BÜTÜNLEŞİK BİR ÇERÇEVE

Ebru KOCA [1]

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi (UNDRR) terminolojisine göre afet, tehlikeli bir olayın maruz kalma, kırılganlık ve kapasite koşullarıyla etkileşmesi sonucunda bir toplumun ya da topluluğun olağan işleyişini ciddi ölçüde aksatan bir durumdur (UNDRR, 2017). Afetler; can kaybı, yaralanma ve hastalığın yanı sıra konutlar ile kritik altyapıda meydana gelen hasarlar, temel hizmetlerde yaşanan kesintiler, ekonomik kayıplar ve bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hâlinde kısa, orta veya uzun vadeli olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (UNDRR, 2015; UNDRR, 2017). Bu nedenle afet riski ve olası etkileri yalnızca tehlikeli olayın fiziksel büyüklüğüne göre değil, maruz kalma düzeyi, mevcut kırılganlıklar, kapasite ve çevresel koşullar birlikte dikkate alınarak değerlendirilmelidir (UNDRR, 2015).

İletişim, bireyler veya topluluklar arasında bilgi, düşünce ve anlam aktarımını mümkün kılan, birbiriyle ilişkili temel unsurlardan oluşan dinamik bir süreçtir. Bu sürecin başlıca bileşenlerini mesajı oluşturarak ileten kaynak, mesajın yöneltildiği alıcı ya da hedef kitle, aktarılan içerik, iletimin gerçekleşmesini sağlayan kanal ve alıcının mesaja verdiği tepkiyi ifade eden geri bildirim oluşturmaktadır. Bu çerçevede iletişim kanalı, kaynaktan çıkan mesajın alıcıya ulaşmasını sağlayan araç ve ortamları kapsamaktadır. Kitle iletişim araçları ise söz konusu kanalların geniş topluluklara yönelik bilgi ve mesaj aktarımını gerçekleştiren teknolojik ve kurumsal biçimlerini ifade etmektedir (İyiat, 2021).

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, ebrukoca@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0009-0000-8098-7586

DOI: 10.37609/akya.4463.c22888

4. Toplum katılımı, yalnızca bilgilendirme düzeyinde kalmamalı; afetten etkilenen kişilerin ve yerel toplulukların bilgi, deneyim ve önceliklerinin risk azaltma, müdahale, barınma, yardım ve yeniden yapılanmaya ilişkin karar süreçlerine anlamlı biçimde yansıtılmasını sağlayacak katılımcı mekanizmalar oluşturulmalıdır.
5. Kapsayıcı ve çok kanallı iletişim yaklaşımı benimsenmeli; çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler, farklı dil konuşan topluluklar ve dijital iletişim olanaklarına erişemeyen gruplar için erişilebilir, eyleme dönük ve gereksinimlere uyarlanmış iletişim planları geliştirilmelidir.
6. İletişim performansı, yalnızca yayımlanan mesaj sayısı veya medya görünürlüğü üzerinden değil; erişim, anlaşılabilirlik, güven, koruyucu davranış, toplum katılımı, geri bildirimlerin karar süreçlerine yansıması, hakkaniyet ve kurumsal öğrenme göstergeleriyle değerlendirilmelidir.
7. Afet tatbikatları, yalnızca operasyonel müdahaleyi değil; çelişkili bilgi, söylenti, yanlış bilgi ve dezenformasyon, iletişim altyapısı kesintileri, sahte resmî hesaplar, erişilebilirlik sorunları ile toplum geri bildirimi ve karar güncelleme senaryolarını da kapsamalıdır.
8. Afet sonrası değerlendirmeler, yalnızca raporlama amacıyla kullanılmamalı; elde edilen değerlendirme bulguları planlara, protokollere, eğitim programlarına, tatbikatlara ve teknolojik sistemlere sistematik biçimde aktarılarak kurumsal öğrenme güvence altına alınmalıdır.

Sonuç olarak stratejik iletişim, toplumsal dayanıklılığın tek belirleyicisi değildir; ancak risk bilgisini ortak anlamlandırmaya ve karar süreçlerine, kararları koruyucu eyleme, toplumsal deneyimi ise gelecekteki hazırlık ve öğrenme kapasitesine bağlayan afet risk yönetişiminin temel bütünleştirici mekanizmalarından biridir.

KAYNAKLAR

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022a). *Türkiye afet müdahale planı (TAMP)*. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022b). *Türkiye afet risk azaltma planı (TARAP) 2022–2030*. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-risk-azaltma-plani-tarap

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2025a, 2 Ekim). *İl afet risk azaltma planları (İRAP)*. https://www.afad.gov.tr/il-afet-risk-azaltma-pl adresinden erişilmiştir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2025b). *Türkiye afet sonrası iyileştirme planı (TASİP)*. AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TASIP/23052025-TASIP.pdf

Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist*, *59*(2), 254–269. https://doi.org/10.1177/0002764214550299

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based

model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, *18*(4), 598–606. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

Gamhewage, G. (2014). *An introduction to risk communication*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/an-introduction-to-risk-communication

Hallahan, K., Holtzhausen, D., van Ruler, B., Verčič, D., & Sriramesh, K. (2007). Defining strategic communication. *International Journal of Strategic Communication*, *1*(1), 3–35. https://doi.org/10.1080/15531180701285244

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, & International Committee of the Red Cross. (2021). *A Red Cross Red Crescent guide to community engagement and accountability*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. https://www.ifrc.org/document/cea-guide

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2023). *Community Engagement and Accountability (CEA) Strategy 2023–2025*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. https://www.ifrc.org/document/community-engagement-and-accountability-cea-strategy-2023-2025

International Organization for Standardization. (2018). *Security and resilience—Community resilience—Guidelines for supporting vulnerable persons in an emergency* (ISO Standard No. 22395:2018). https://www.iso.org/standard/50291.html

International Organization for Standardization. (2020). *Security and resilience—Community resilience—Guidelines for information exchange between organizations* (ISO Standard No. 22396:2020). https://www.iso.org/standard/50292.html

International Organization for Standardization. (2022). *Security and resilience—Emergency management—Guidelines for public warning* (ISO Standard No. 22322:2022). https://www.iso.org/standard/84558.html

International Organization for Standardization. (2026). *Security and resilience—Societal resilience—Guidelines to develop local resilience capability* (ISO Standard No. 22354:2026). https://www.iso.org/standard/50260.html

İyiat, B. (2021). Psikolojik harbin evrimi: Atılan bildirilerden, atılan twitlere. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), 88–113.

Kasperson, R. E., Renn, O., Slovic, P., Brown, H. S., Emel, J., Goble, R., Kasperson, J. X., & Ratick, S. (1988). The social amplification of risk: A conceptual framework. *Risk Analysis*, *8*(2), 177–187. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1988.tb01168.x

Lindell, M. K., & Perry, R. W. (2012). The protective action decision model: Theoretical modifications and additional evidence. *Risk Analysis*, *32*(4), 616–632. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2011.01647.x

Meesters, K. (2021). Crisis information management: From technological potential to societal impact. In E. Aarts, H. Fleuren, M. Sitskoorn, & T. Wilthagen (Eds.), *The new common: How the COVID-19 pandemic is transforming society* (pp. 153–159). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-65355-2_22

Meesters, K., Steenbergen, O., & Wang, Y. (2023). Data management in emergency response: Observations from the field during COVID-19 and Storm Ana. *Proceedings of the 56th Hawaii International Conference on System Sciences*, 1818–1827. https://doi.org/10.24251/HICSS.2023.228

Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, *41*(1–2), 127–150. https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6

Palen, L., & Anderson, K. M. (2016). Crisis informatics—New data for extraordinary times. *Science*, *353*(6296), 224–225. https://doi.org/10.1126/science.aag2579

Palen, L., Anderson, K. M., Mark, G., Martin, J., Sicker, D., Palmer, M., & Grunwald, D. (2010).

A vision for technology-mediated support for public participation & assistance in mass emergencies & disasters. *Proceedings of the 2010 ACM-BCS Visions of Computer Science Conference (VOCS 2010)*, 1–12. https://doi.org/10.14236/EWiC/VOCS2010.8

Reynolds, B., & Seeger, M. W. (2005). Crisis and emergency risk communication as an integrative model. *Journal of Health Communication*, *10*(1), 43–55. https://doi.org/10.1080/10810730590904571

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. *Afet ve Risk Dergisi, 5*(1), 61-77.

Türk, A., & Kaya, S. (2023). Deprem sonrası psikososyal destek uygulamalarında merhamet yorgunluğunun psikolojik sağlamlığa etkisi: Sosyal hizmet uzmanları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 81–91. https://doi.org/10.57114/jswrpub.1312507

Türk, A., & Türk, S. (2025). Çoklu krizler çağında dezavantajlı gruplara yönelik yerel ve küresel dayanışma ağları: Sosyal sermaye. H. Doğan & A. Usanmaz (Ed.), *Çoklu krizler çağında dezavantajlılık: Kesişimsel riskler ve uygulamalar üzerine* içinde (ss. 159–179). Eğiten Kitap Yayıncılık.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction, & World Meteorological Organization. (2022). *Global status of multi-hazard early warning systems: Target G*. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. https://www.undrr.org/publication/global-status-multi-hazard-early-warning-systems-target-g

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030*. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2017). *Terminology on disaster risk reduction*. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. https://www.undrr.org/terminology/disaster

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2024). *Toolkit for monitoring & evaluation of Early Warnings for All* (Version 1.0). https://wmo.int/sites/default/files/2024-09/EW4ALL%20ME%20Toolkit_Final%20Version%201_August2024.pdf

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2025). *OCHA data responsibility guidelines*. OCHA Centre for Humanitarian Data. https://data.humdata.org/dataset/2048a947-5714-4220-905b-e662cbcd14c8/resource/8bc5b848-8ece-4f1f-a78b-18dd972bb21a/download/data-responsibility-guidelines-2025.pdf

World Health Organization. (2017a). *Communicating risk in public health emergencies: A WHO guideline for emergency risk communication (ERC): Policy and practice*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789241550208

World Health Organization. (2017b). *WHO strategic communications framework for effective communications*. World Health Organization. https://www.who.int/docs/default-source/documents/communicating-for-health/communication-framework.pdf

World Health Organization. (2024). *WHO policy brief: Building trust through risk communication and community engagement and infodemic management*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/m/item/who-policy-brief-building-trust-through-risk-communication-and-community-engagement-and-infodemic-management

World Meteorological Organization. (2024). *Early warnings for all: Factsheet (May 2024)*. World Meteorological Organization. https://wmo.int/files/early-warnings-all-factsheet-may-2024

BÖLÜM 5

AFETLERDE BİLGİ YÖNETİMİ VE DİJİTAL BİLGİ EKOSİSTEMİ: VERİNİN KARAR DESTEĞİNE DÖNÜŞÜMÜ VE BİLGİ DÜZENSİZLİĞİNİN YÖNETİMİ

Ebru KOCA [1]

GİRİŞ

Afet riski, tehlikenin fiziksel büyüklüğünün yanı sıra maruz kalma, kırılganlık, kapasiteler ve temel hizmetler arasındaki bağımlılıklarla değerlendirilmelidir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), risk bilgisine dayalı eylemleri önleme, hazırlık, operasyonel hazır olma, müdahale ve iyileştirme süreçlerinde konumlandırmaktadır (WHO, 2019). Ryan ve arkadaşları (2024), temel sağlık işlevlerinin sürdürülmesini, kesilen hizmetlerin yeniden kurulmasını ve kritik tesisler arasındaki bağımlılıkların haritalanmasını vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisinin (UNDRR) vurguladığı sektörler ve coğrafyalar arası etki aktarımı, etkilenen kişilerin, hizmet sürekliliğinin ve müdahale kapasitesinin birlikte izlenmesini gerektirmektedir (UNDRR, 2022).

Bilgi gereksinimleri afetin seyriyle değişir. Karar vericiler belirsizliği azaltmak ve kaynakları yönlendirmek; afetten etkilenen kişiler korunmak ve hizmetlere erişmek için zamanında, ilgili ve güvenilir bilgiye ihtiyaç duyar (Meesters & Wang, 2021). Zaman baskısı, veri boşlukları, standartlaştırılmamış veri yapıları ve belirsiz paylaşım sorumlulukları, bilginin güncelliğini ve kullanılabilirliğini zayıflatabilir (Meesters, Steenbergen & Wang, 2023). Bu nedenle teknik kapasite, kurumsal iş birliği ve kullanıcı gereksinimleriyle birlikte ele alınmalıdır.

Bilgi yönetiminin toplumsal boyutu ürünlerin yayımlanmasıyla tamamlanmaz. Sağlık acil durum iletişimine ilişkin 86 çalışmayı kapsayan derleme, toplum geri bildirimlerini ve yerel bilgiyi yeterince içermeyen tek yönlü modellerin sınırlılıklarına işaret etmektedir

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, ebrukoca@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0009-0000-8098-7586

DOI: 10.37609/akya.4463.c22890

Temel çıkarım, dijital ve yapay zekâ çıktılarının kalite, temsil, mahremiyet ve belirsizliklerle birlikte yorumlanması; araçların insan denetiminin ve karar sorumluluğunun yerine geçirilmemesidir.

Bölümdeki değerlendirmelerden hareketle, veri toplama ve paylaşımının açık karar soruları, tanımlanmış kullanıcı gereksinimleri ve kurumsal sorumluluklar üzerinden planlanması önerilmektedir. Kurumlar arasında ortak veri tanımları, coğrafi kodlar, üst veri ve sürüm kuralları belirlenmeli; kaynak, zaman, konum ve mükerrerlik kontrollerinin nasıl yürütüleceği açıklanmalıdır. Bilgi ürünlerinde doğrulama durumu, belirsizlikler ve güncelleme bilgileri izlenebilir tutulmalıdır (Demir Özbek, Yomralıoğlu & Ateş Aydar, 2023; OCHA, 2025a).

Veri paylaşımında görev için gerekli erişim ile mahremiyetin korunması birlikte gözetilmeli; amaçla sınırlılık, veri minimizasyonu, erişim yetkileri, saklama–imha ve veri olayı yönetimi önceden düzenlenmelidir (OCHA, 2025a). Sosyal medya ve kitle kaynaklı veriler, temsil sınırlılıkları dikkate alınarak saha ve kurumsal kayıtlarla karşılaştırılmalıdır. Yapay zekâ destekli analizlerin yöntemleri ve sınırlılıkları belgelenmeli; çıktılar insan incelemesiyle değerlendirilirken karar sorumluluğu yetkili kişi ve kurumlarda kalmalıdır.

Yanlış bilgiye yönelik müdahaleler, yalnızca paylaşım sayısına değil, içeriğin doğrulanma durumuna ve oluşturabileceği zarara göre önceliklendirilmelidir. Düzeltici açıklamalar, doğrulanan bilgi veya hizmet sorunlarının giderilmesine yönelik işlemlerle ilişkilendirilmelidir (WHO & UNICEF, 2023). Toplum geri bildirimlerinin ilgili birimlere aktarılması, alınan önlemlerin izlenmesi ve yapılan değişikliklerin afetten etkilenen kişilere bildirilmesi, bu sürecin tamamlayıcı unsurları olarak ele alınmalıdır (CHS Alliance, Groupe URD & Sphere, 2024).

Türkiye'de bu önceliklerin değerlendirilmesinde karar süreçlerindeki kullanım, güncelleme süresi, veri uyumu, geri bildirimlere bağlı düzenlemeler ve güvenlik olayları birlikte izlenmelidir. Bunlar standartlaştırılmış başarı ölçeği değil, kurumsal görevlere uyarlanacak değerlendirme başlıklarıdır. Önerilen çerçevenin odağı daha fazla ürün oluşturmak değil; güvenilir bilginin uygun kullanıcılara ulaştırılması, sorumlu kullanımı ve sonuçlarından öğrenilmesidir.

KAYNAKLAR

ACAPS. (2022). *Scenario-building methodology: How to build scenarios in preparation for or during humanitarian crises*. ACAPS. https://www.acaps.org/fileadmin/Technical_notes/202202_acaps_technical_brief_scenario_building_methodology.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022). *Türkiye afet müdahale planı (TAMP)*. AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2024). *AFAD 2024–2028 stratejik planı*. AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/2024_2028-AFAD-Stratejik-Plani.pdf

Arif, A., Robinson, J. J., Stanek, S. A., & Starbird, K. (2017). A closer look at the self-correcting crowd: Examining corrections in online rumors. *Proceedings of the 2017 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work and Social Computing* (ss. 155–168). ACM. https://doi.org/10.1145/2998181.2998294

Arnold, M., Goldschmitt, M., & Rigotti, T. (2023). Dealing with information overload: A comprehensive review. *Frontiers in Psychology*, *14*, 1122200. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1122200

Beduschi, A. (2022). Harnessing the potential of artificial intelligence for humanitarian action: Opportunities and risks. *International Review of the Red Cross*, *104*(919), 1149–1169. https://doi.org/10.1017/S1816383122000261

Betterle, A., & Salamon, P. (2024). Water depth estimate and flood extent enhancement for satellite-based inundation maps. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, *24*(8), 2817–2836. https://doi.org/10.5194/nhess-24-2817-2024

Blomeier, E., Schmidt, S., & Resch, B. (2024). Drowning in the information flood: Machine-learning-based relevance classification of flood-related tweets for disaster management. *Information*, *15*(3), 149. https://doi.org/10.3390/info15030149

Chandra, B., Dunietz, J., Roberts, K., & Vasserman, L. (2024). *Reducing risks posed by synthetic content: An overview of technical approaches to digital content transparency* (NIST AI 100-4). National Institute of Standards and Technology. https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100-4

CHS Alliance, Groupe URD, & Sphere. (2024). *Core humanitarian standard on quality and accountability* (2. baskı). https://www.corehumanitarianstandard.org/languages

Cintora-Sanz, A. M., Blanco-Hermo, P., Gómez-De la Oliva, S., & López-Mesa, M. (2024). INtelligent toolkit for reconnaissance, assessments and prehospital support in Perilous InciDents: A realistic experiment in prehospital environment. *BMC Health Services Research*, *24*, 1331. https://doi.org/10.1186/s12913-024-11786-3

Comes, T. (2024). AI for crisis decisions. *Ethics and Information Technology*, *26*(1), 12. https://doi.org/10.1007/s10676-024-09750-0

Çalı, B., Finnerty, J., Freeman, L., & McDermott, Y. (2024). *Evaluating digital open source imagery: A guide for judges and fact-finders*. TRUE Project. https://www.trueproject.co.uk/osguide

Demir Özbek, E., Yomralıoğlu, T., & Ateş Aydar, S. (2023). Development of interoperability principles for disaster and emergency management system of Türkiye. *International Journal of Environment and Geoinformatics*, *10*(4), 90–104. https://doi.org/10.30897/ijegeo.1396579

Di Muri, C., Pulieri, M., Raho, D., & Nitti, V. (2024). Assessing semantic interoperability in environmental sciences: Variety of approaches and semantic artefacts. *Scientific Data*, *11*, 1055. https://doi.org/10.1038/s41597-024-03669-3

Enderami, S. A., Sutley, E., Helgeson, J., & Dillard, M. (2024). Measuring post-disaster accessibility to essential goods and services: Proximity, availability, adequacy, and acceptability dimensions. *Journal of Infrastructure Preservation and Resilience*, *5*, 12. https://doi.org/10.1186/s43065-024-00104-0

Fathi, R., & Fiedrich, F. (2022). Social media analytics by Virtual Operations Support Teams in disaster management: Situational awareness and actionable information for decision-makers. *Frontiers in Earth Science*, *10*, 941803. https://doi.org/10.3389/feart.2022.941803

Froeschl, G., Zagli, B., Erucar, E., & Özgüler, A. (2025). Needs and early response towards internally displaced people in Hatay Province in the aftermath of the 2023 earthquake in Turkey. *BMC Public Health*, *25*, 1706. https://doi.org/10.1186/s12889-025-22501-0

Gevaert, C. M., Buunk, T., & van den Homberg, M. J. C. (2024). Auditing geospatial datasets for biases: Using global building datasets for disaster risk management. *IEEE Journal of Selected Topics in Applied Earth Observations and Remote Sensing*, *17*, 12579–12590. https://doi.org/10.1109/JSTARS.2024.3422503

Gilga, C., Hochwarter, C., Knoche, L., & Merz, B. (2025). Legal and ethical considerations for

demand-driven data collection and AI-based analysis in flood response. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *122*, 105441. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2025.105441

Gopal, L. S., Prabha, R., Thirugnanam, H., & Balaji, R. (2026). Review article: Social media for managing disasters triggered by natural hazards: A critical review of data collection strategies and actionable insights. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, *26*, 215–250. https://doi.org/10.5194/nhess-26-215-2026

Grass, E., Ortmann, J., Balcik, B., & Çelik, M. (2023). A machine learning approach to deal with ambiguity in the humanitarian decision-making. *Production and Operations Management*, *32*(9), 2956–2974. https://doi.org/10.1111/poms.14018

Groß, S., Herfort, B., Marx, S., & Zipf, A. (2023). Exploring MapSwipe as a crowdsourcing tool for (rapid) damage assessment: The case of the 2021 Haiti earthquake. *AGILE: GIScience Series*, *4*, 5. https://doi.org/10.5194/agile-giss-4-5-2023

Guo, S., Zhong, Y., & Hu, X. (2025). People are more susceptible to misinformation with realistic AI-synthesized images that provide strong evidence to headlines. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, *6*(6). https://doi.org/10.37016/mr-2020-189

H2H Network. (2026). *Vision and functional framework for the evolving humanitarian data ecosystem*. H2H Network. https://h2hnetwork.org/documents/191/Humanitarian_Data_Ecosystem_Framework.pdf

Hanashima, M., Sano, H., & Usuda, Y. (2024). Designing and developing dynamic decision support information for disaster response. *Proceedings of the International Association of Hydrological Sciences*, *386*, 189–195. https://doi.org/10.5194/piahs-386-189-2024

Hillin, J., Alizadeh, B., Li, D., & Nadi, S. (2024). Designing user-centered decision support systems for climate disasters: What information do communities and rescue responders need during floods? *Journal of Emergency Management*, *22*(7), 71–85. https://doi.org/10.5055/jem.0741

Hosseinzadeh, E., Afkanpour, M., Momeni, M., & Kazemi, A. (2025). Data quality assessment in healthcare, dimensions, methods and tools: A systematic review. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, *25*, 296. https://doi.org/10.1186/s12911-025-03136-y

Huang, Y. L., Starbird, K., Orand, M., Stanek, S. A., & Pedersen, H. T. (2015). Connected through crisis: Emotional proximity and the spread of misinformation online. *Proceedings of the 18th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing* (ss. 969–980). ACM. https://doi.org/10.1145/2675133.2675202

Iazzolino, G., & Dhungana, N. (2025). Prediction and data curation in digital humanitarianism. *Big Data & Society*, *12*(3). https://doi.org/10.1177/20539517251361111

Information Management Working Group. (2016). *Guidance on common operational datasets (CODs) in emergency preparedness and response*. https://knowledge.base.unocha.org/wiki/spaces/imtoolbox/pages/2235170878

Joint and Intersectoral Analysis Framework. (2024). *JIAF 2: Technical manual*. https://knowledge.base.unocha.org/wiki/spaces/hpc/pages/3993829401/JIAF+Manuals

Khallouli, W., Li, J., Huang, J., & Zhang, Y. (2025). An integrated machine learning approach for identifying emergency rescue messages on social media during natural disasters. *Social Network Analysis and Mining*, *15*, 50. https://doi.org/10.1007/s13278-025-01462-7

Kohli, N., Aiken, E., & Blumenstock, J. E. (2024). Privacy guarantees for personal mobility data in humanitarian response. *Scientific Reports*, *14*, 28565. https://doi.org/10.1038/s41598-024-79561-2

Lam, N. S. N., Meyer, M., Reams, M., & Lee, K. (2023). Improving social media use for disaster resilience: Challenges and strategies. *International Journal of Digital Earth*, *16*(1), 3023–3044. https://doi.org/10.1080/17538947.2023.2239768

Laurila-Pant, M., Pihlajamäki, M., Lanki, A., & Leino, M. (2023). A protocol for analysing the role of shared situational awareness and decision-making in cooperative disaster simulations. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *86*, 103544. https://doi.org/10.1016/j.

ijdrr.2023.103544

Li, X., Xu, D., Liu, Y., & Chen, Y. (2025). How does physical distance from the epicenter influence misinformation sharing? The roles of negative affect and social media engagement. *Humanities and Social Sciences Communications*, *12*, 1428. https://doi.org/10.1057/s41599-025-05740-9

Lim, N. J., Brandt, S. A., & Seipel, S. (2024). Assessment of how uncertainty representation in flood maps can affect geographic-based decisions. *Discover Water*, *4*, 120. https://doi.org/10.1007/s43832-024-00170-1

Marelli, M. (2024). Data protection principles in humanitarian action. M. Marelli (Ed.), *Handbook on data protection in humanitarian action* içinde (3. baskı, ss. 11–74). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009414630.005

Masinde, B. K., Gevaert, C. M., Nagenborg, M. H., & Oude Elberink, S. J. (2023). Group-privacy threats for geodata in the humanitarian context. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, *12*(10), 393. https://doi.org/10.3390/ijgi12100393

Meesters, K. (2021). Crisis information management: From technological potential to societal impact. E. Aarts, H. Fleuren, M. Sitskoorn, & T. Wilthagen (Eds.), *The new common: How the COVID-19 pandemic is transforming society* içinde (ss. 153–159). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-65355-2_22

Meesters, K., & Wang, Y. (2021). Information as humanitarian aid: Delivering digital services to empower disaster-affected communities. L. Oliveira, F. Tajariol, & L. B. Gonçalves (Eds.), *Digital services in crisis, disaster, and emergency situations* içinde (ss. 328–351). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-7998-6705-0.ch015

Meesters, K., Steenbergen, O. L., & Wang, Y. (2023). Data management in emergency response: Observations from the field during COVID19 and Storm Ana. *Proceedings of the 56th Hawaii International Conference on System Sciences* (ss. 1818–1827). University of Hawai'i at Mānoa. https://doi.org/10.24251/HICSS.2023.228

Nielsen, A. B., Landwehr, D., Nicolaï, J., & Becker, P. (2024). Social media and crowdsourcing in disaster risk management: Trends, gaps, and insights from the current state of research. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, *15*(2), 104–127. https://doi.org/10.1002/rhc3.12297

Palen, L., Anderson, K. M., Mark, G., Martin, J., Sicker, D., Palmer, M., & Grunwald, D. (2010). A vision for technology-mediated support for public participation & assistance in mass emergencies & disasters. *Proceedings of the 2010 ACM-BCS Visions of Computer Science Conference*, Article 8. British Computer Society. https://doi.org/10.14236/ewic/VOCS2010.8

Paulus, D., Fathi, R., Fiedrich, F., & Fiedrich, F. (2024). On the interplay of data and cognitive bias in crisis information management. *Information Systems Frontiers*, *26*, 391–415. https://doi.org/10.1007/s10796-022-10241-0

Reuter, C., & Kaufhold, M.-A. (2018). Fifteen years of social media in emergencies: A retrospective review and future directions for crisis informatics. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *26*(1), 41–57. https://doi.org/10.1111/1468-5973.12196

Ruohonen, H., & Backholm, K. (2023). Matter of trust: How to include digital volunteers in crisis management. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *31*(4), 843–852. https://doi.org/10.1111/1468-5973.12484

Ryan, B. J., Kako, M., Garner, S., & Johnston, K. A. (2024). Prioritizing strategies for building the resilience of public health systems to disasters across multiple communities and countries. *International Journal of Disaster Risk Science*, *15*, 1–17. https://doi.org/10.1007/s13753-024-00537-x

Schneider, M., Cotton, F., & Schweizer, P.-J. (2023). Criteria-based visualization design for hazard maps. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, *23*(7), 2505–2521. https://doi.org/10.5194/nhess-23-2505-2023

Schotten, R., Mühlhofer, E., Chatzistefanou, G.-A., & Koks, E. E. (2024). Data for critical infrastructure network modelling of natural hazard impacts: Needs and influence on model characteristics.

Resilient Cities and Structures, *3*(1), 55–65. https://doi.org/10.1016/j.rcns.2024.01.002

Seneviratne, K., Nadeeshani, M., Senaratne, S., & Amaratunga, D. (2024). Use of social media in disaster management: Challenges and strategies. *Sustainability*, *16*(11), 4824. https://doi.org/10.3390/su16114824

Sköld Gustafsson, V., Andersson Granberg, T., Pilemalm, S., & Henriksson, A. (2024). Identifying decision support needs for emergency response to multiple natural hazards: An activity theory approach. *Natural Hazards*, *120*, 2777–2802. https://doi.org/10.1007/s11069-023-06305-2

Sosea, T., Li, J. J., & Caragea, C. (2024). Sarcasm detection in a disaster context. *Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation (LREC-COLING 2024)* (ss. 14313–14324). ELRA and ICCL. https://aclanthology.org/2024.lrec-main.1247/

Tavra, M., Lisec, A., Galešić Divić, M., & Cetl, V. (2024). Unpacking the role of volunteered geographic information in disaster management: Focus on data quality. *Geomatics, Natural Hazards and Risk*, *15*(1), 2300825. https://doi.org/10.1080/19475705.2023.2300825

Ternovski, J., Kalla, J., & Aronow, P. M. (2022). The negative consequences of informing voters about deepfakes: Evidence from two survey experiments. *Journal of Online Trust and Safety*, *1*(2), 1–16. https://doi.org/10.54501/jots.v1i2.28

Therrien, M.-C., Manrique Rueda, G., Normandin, J.-M., & Pelling, M. (2024). The common operating picture as a collaborative governance tool for urban resilience. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, *32*(1), e12500. https://doi.org/10.1111/1468-5973.12500

Thompson, P. T., Ojha, S., Powell, C. D., & Shute, V. J. (2023). A proposed FAIR approach for disseminating geospatial information system maps. *Scientific Data*, *10*, 389. https://doi.org/10.1038/s41597-023-02281-1

Torpan, S., Hansson, S., Orru, K., & Krüger, M. (2024). Mitigating vulnerabilities with social media: A cross-national study of European disaster managers' practices. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, *15*(2), 162–179. https://doi.org/10.1002/rhc3.12286

Tuncer, C. O. (2022). Kamu yönetimi bağlamında afet yönetiminde örnek bir uygulama: AYDES. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (59), 158–180. https://doi.org/10.47998/ikad.1154104

Türk, A., & Bilican Gökkaya, V. (2023). Deprem sonrası çocukların karşılaşabileceği psikososyal riskler ve sosyal hizmet. İ. Aydemir & M. Öztürk (Ed.), *Afet ve krizlerde sosyal hizmet* içinde (ss. 163–188). Akademisyen Kitabevi. https://doi.org/10.37609/akya.2794

Uluçam, Ş. (2025). Korku iklimi. M. A. Canbolat (Ed.), *Örgütsel davranış: Modern yaklaşımlar zıt kutuplar* içinde (ss. 195–211). Gazi Kitabevi.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2017). *Sendai framework data readiness review 2017*: *Global summary report*. United Nations. https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-data-readiness-review-2017-global-summary-report

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2022). *Global assessment report on disaster risk reduction 2022: Our world at risk—Transforming governance for a resilient future*. United Nations. https://www.undrr.org/gar2022-our-world-risk

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2022). *Providing metadata for your datasets on HDX* (updated as of Nov 8, 2022). https://centre.humdata.org/providing-metadata-for-your-datasets-on-hdx/

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2024a). *Briefing note on artificial intelligence and the humanitarian sector*. Centre for Humanitarian Data. https://centre.humdata.org/briefing-note-on-artificial-intelligence-and-the-humanitarian-sector/

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2024b). *P-codes*. https://knowledge.base.unocha.org/wiki/spaces/imtoolbox/pages/222265609/P-codes

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2025a). *OCHA data responsibility guidelines*. Centre for Humanitarian Data. https://data.humdata.org/dataset/2048a947-5714-4220-905b-e662cbcd14c8/resource/8bc5b848-8ece-4f1f-a78b-

18dd972bb21a/download/data-responsibility-guidelines-2025.pdf

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2025b). *Who does What Where (3W)*. https://humanitarian.atlassian.net/wiki/spaces/imtoolbox/pages/214499412/Who+does+What+Where+3W/

Vandrevala, T., Morrow, E., Coates, T., & Reicher, S. (2024). Strengthening the relationship between community resilience and health emergency communication: A systematic review. *BMC Global and Public Health*, *2*, 79. https://doi.org/10.1186/s44263-024-00112-y

Vraga, E. K., Ecker, U. K. H., Žeželj, I., & Kende, A. (2023). To debunk or not to debunk? Correcting (mis)information. T. D. Purnat, T. Nguyen, & S. Briand (Eds.), *Managing infodemics in the 21st century: Addressing new public health challenges in the information ecosystem* içinde (ss. 85–98). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-27789-4_7

Wang, Z., Shi, X., Yang, H., & Zhou, L. (2024). Automatic extraction and cluster analysis of natural disaster metadata based on the unified metadata framework. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, *13*(6), 201. https://doi.org/10.3390/ijgi13060201

Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making* (DGI(2017)09). Council of Europe. https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-researc/168076277c

Wieland, M., Schmidt, S., Resch, B., & Hahmann, T. (2025). Fusion of geospatial information from remote sensing and social media to prioritise rapid response actions in case of floods. *Natural Hazards*, *121*(7), 8061–8088. https://doi.org/10.1007/s11069-025-07120-7

World Health Organization Regional Office for Europe. (2024). *Addressing dangerous health narratives in emergencies: An operational toolkit*. https://www.who.int/europe/news/item/25-01-2024-addressing-dangerous-health-narratives-in-emergencies--an-operational-toolkit

World Health Organization, & United Nations Children's Fund. (2023). *How to build an infodemic insights report in six steps*. World Health Organization and United Nations Children's Fund. https://www.who.int/publications/i/item/9789240075658

World Health Organization. (2017). *WHO strategic communications framework for effective communications*. World Health Organization. https://www.who.int/docs/default-source/documents/communicating-for-health/communication-framework.pdf

World Health Organization. (2019). *Health emergency and disaster risk management framework*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789241516181

World Health Organization. (2024). *WHO policy brief: Building trust through risk communication and community engagement and infodemic management*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/m/item/who-policy-brief-building-trust-through-risk-communication-and-community-engagement-and-infodemic-management

Zhang, L., Ekmekci, P. E., Murray, V., & Huda, Q. (2024). The 'PROTECT' essential elements in managing crisis data policies. *Data Science Journal*, *23*, 12. https://doi.org/10.5334/dsj-2024-012

Zheng, L., Chen, L., Long, F., & Li, X. (2024). Reducing social media attention inequality in disasters: The role of official media during rainstorm disasters in China. *International Journal of Disaster Risk Science*, *15*, 388–403. https://doi.org/10.1007/s13753-024-00562-w

Zomignani Barboza, J., & Jasmontaite-Zaniewicz, L. (2024). Social media. M. Marelli (Ed.), *Handbook on data protection in humanitarian action* içinde (3. baskı, ss. 230–247). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009414630.019

BÖLÜM 6

AFET VE KRİZ DURUMLARINDA PSİKOSOSYAL MÜDAHALEDE SOSYAL HİZMETİN ROLÜ

Buğra ELBAY [1]

GİRİŞ

Afet ve kriz durumları, bireylerin fiziksel güvenliğini ve psikososyal iyilik hâlini etkilediği gibi sosyal ilişkileri, ekonomik kaynakları ve toplumsal hizmetlerin işleyişini de değiştirebilmektedir. Deprem, sel, salgın, savaş, zorunlu göç ve kitlesel şiddet gibi olayların niteliği farklılaşmakla birlikte ortaya çıkan psikososyal gereksinimler, bireylerin yaşadıkları olaylarla sosyal ve çevresel koşulların etkileşimi içerisinde şekillenmektedir. Bu nedenle afet ve krizlerin etkilerinin yalnızca fiziksel kayıplar veya bireysel psikolojik tepkiler üzerinden değerlendirilmesi yeterli olmamaktadır (Cutter vd., 2003; IASC, 2007).

Afetlerin etkileri, toplumsal gruplar arasında eşit biçimde dağılmamaktadır. Yoksulluk, güvencesiz barınma, sosyal dışlanma, bakım sorumlulukları ve hizmetlere erişimdeki eşitsizlikler, bireylerin afetlerden etkilenme ve iyileşme süreçlerini farklılaştırabilmektedir (Cutter vd., 2003). Afet sonrasında yaşanan kayıp, yerinden edilme, ekonomik güçlükler ve sosyal destek ağlarının zayıflaması ise psikososyal sorunların ortaya çıkmasına veya mevcut güçlüklerin derinleşmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle psikososyal müdahalelerde bireysel tepkilerin yanı sıra güvenlik, temel gereksinimler, sosyal ilişkiler ve çevresel kaynakların birlikte değerlendirilmesi önem taşımaktadır (IASC, 2007).

Sosyal hizmet disiplini, birey-çevre etkileşimini esas alan yaklaşımı ve insan hakları, sosyal adalet ile güçlendirme ilkeleri doğrultusunda afet ve kriz durumlarındaki psikososyal müdahalelere çok düzeyli katkı sunmaktadır (IFSW, 2014). Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin psikososyal gereksinimlerini değerlendirme, kriz müdahalesi, psikolojik ilk yardım, vaka yönetimi, koruma ve yönlendirme süreçlerinde görev alırken sosyal destek

[1] Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, belbay@ankara.edu.tr , ORCID iD: 0009-0008-8375-1470

DOI: 10.37609/akya.4463.c22891

Afetlerde sosyal hizmet uygulamalarının etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi, mesleki yeterliklerin yanı sıra kurumsal hazırlık, disiplinlerarası iş birliği ve hizmet sürekliliğiyle de ilişkilidir. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanlarının afet ve kriz durumlarına yönelik bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, görev ve sorumluluklarının açık biçimde belirlenmesi ve kurumlar arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca afet sahasında görev yapan profesyonellerin psikososyal iyilik hâllerinin korunması, yalnızca bireysel öz bakım sorumluluğu olarak değil, kurumsal hizmet sunumunun bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir.

Afetlerde sosyal hizmetin geliştirilmesi açısından kapsayıcı ve hak temelli hizmetlerin güçlendirilmesi ile mesleki müdahalelerin sonuçlarının bilimsel olarak değerlendirilmesi de önem taşımaktadır. Farklı gereksinimleri bulunan bireylerin hizmetlere erişimini sınırlandıran engellerin azaltılması, afetten etkilenen kişilerin karar süreçlerine katılımlarının desteklenmesi ve uygulamaların etkililiğine ilişkin araştırmaların artırılması, mesleki bilgi ve uygulama kapasitesinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak afetlerde sosyal hizmetin güçlendirilmesi, yalnızca afet sonrası gereksinimlere yanıt verilmesi açısından değil, toplumsal eşitsizliklerin azaltılması, dayanıklılığın desteklenmesi ve gelecekteki afetlere yönelik daha kapsayıcı hizmet sistemlerinin geliştirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2022). *Türkiye afet müdahale planı (TAMP)*. https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *Afet ve acil durumlarda psikososyal destek akreditasyon kılavuzu* (2. versiyon). https://www.aile.gov.tr/media/197648/7-afet-ve-acil-durumda-psikososyal-destek-akreditasyon-kilavuzu.pdf

Albayrak, H., Selçuk, O., Güzel, B., & Kelebek Küçükarslan, G. (2026). Struggles in providing psychosocial support services to survivors of the Kahramanmaraş earthquakes from professionals' experiences. *European Journal of Psychotraumatology, 17*(1), Article 2685932. https://doi.org/10.1080/20008066.2026.2685932

Anderson, M. B., & Woodrow, P. J. (1998). *Rising from the ashes: Development strategies in times of disaster*. Lynne Rienner Publishers.

Brymer, M., Jacobs, A., Layne, C., Pynoos, R., Ruzek, J., Steinberg, A., Vernberg, E., & Watson, P. (2006). *Psychological first aid: Field operations guide* (2nd ed.). National Child Traumatic Stress Network & National Center for PTSD.

Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. Basic Books.

Choi, B. C. K., & Pak, A. W. P. (2006). Multidisciplinarity, interdisciplinarity and transdisciplinarity in health research, services, education and policy: 1. Definitions, objectives, and evidence of effectiveness. *Clinical and Investigative Medicine, 29*(6), 351–364.

Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. *Social Science Quarterly, 84*(2), 242–261. https://doi.org/10.1111/1540-6237.8402002

Dominelli, L. (2015). The opportunities and challenges of social work interventions in disaster situations. *International Social Work, 58*(5), 659–672. https://doi.org/10.1177/0020872815598353

Ezell, M. (2001). *Advocacy in the human services*. Brooks/Cole Thomson Learning.

Federal Emergency Management Agency. (2025). *Individual assistance program and policy guide* (Version 1.1, amended July 2025). U.S. Department of Homeland Security. https://www.fema.gov/sites/default/files/documents/fema_iappg-1.1_amended_july2025.pdf

Gitterman, A., & Germain, C. B. (2008). *The life model of social work practice: Advances in theory and practice* (3rd ed.). Columbia University Press.

Harris, M., & Fallot, R. D. (2001). Envisioning a trauma-informed service system: A vital paradigm shift. *New Directions for Mental Health Services, 2001*(89), 3–22. https://doi.org/10.1002/yd.23320018903

Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., Friedman, M., Gersons, B. P. R., de Jong, J. T. V. M., Layne, C. M., Maguen, S., Neria, Y., Norwood, A. E., Pynoos, R. S., Reissman, D., Ruzek, J. I., Shalev, A. Y., Solomon, Z., Steinberg, A. M., & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes, 70*(4), 283–315. https://doi.org/10.1521/psyc.2007.70.4.283

Inter-Agency Standing Committee. (2007). *IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings*. https://www.who.int/publications-detail-redirect/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings

International Federation of Social Workers. (2014). *Global definition of social work*. https://www.ifsw.org/global-definition-of-social-work/

International Federation of Social Workers. (2018). *Global social work statement of ethical principles*. https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/

Lee, J. A. B. (2001). *The empowerment approach to social work practice: Building the beloved community* (2nd ed.). Columbia University Press.

Mathbor, G. M. (2007). Enhancement of community preparedness for natural disasters: The role of social work in building social capital for sustainable disaster relief and management. *International Social Work, 50*(3), 357–369. https://doi.org/10.1177/0020872807076049

National Association of Social Workers. (2021). *Code of ethics of the National Association of Social Workers*. https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English

Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology, 41*(1–2), 127–150. https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6

Özmete, E., Serpen, A. S., Akgül Gök, F., Arslan Özdemir, E., Kalayci, E., & Duru, S. (2025). Group work for earthquake survivors: A randomized controlled trial transforming crisis into hope. *Research on Social Work Practice, 35*(4), 432–442. https://doi.org/10.1177/10497315251325253

Pak, M., & Özmete, E. (2025). Afetlerde sosyal hizmet ve psikososyal destek: Ekolojik yaklaşım çerçevesinde bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25*(68), 803–840. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1537166

Pyles, L. (2007). Community organizing for post-disaster social development: Locating social work. *International Social Work, 50*(3), 321–333. https://doi.org/10.1177/0020872807076044

Roberts, A. R. (Ed.). (2005). *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research* (3rd ed.). Oxford University Press.

Saleebey, D. (Ed.). (2013). *The strengths perspective in social work practice* (6th ed.). Pearson.

Serpen, A. S. (2023). Afetlerde kadınların sağlık ve güvenliğinin korunması: Kadınlarla makro sosyal hizmet uygulamaları. E. Özmete (Ed.), *Afet sonrası birey, grup ve toplum temelli psikososyal destek* (ss. 141–158) içinde. Akademisyen Kitabevi. https://doi.org/10.37609/akya.2681.c10000

Sim, T., He, M., & Dominelli, L. (2022). Social work core competencies in disaster management practice: An integrative review. *Research on Social Work Practice, 32*(3), 310–321. https://doi.

org/10.1177/10497315211055427

Sisman, E., Cerit, C., & Polat, A. (2025). Hidden cracks from the largest earthquake of Türkiye: Secondary traumatic stress among psychosocial support teams. *European Journal of Psychotraumatology, 16*(1), Article 2510155. https://doi.org/10.1080/20008066.2025.2510155

Sphere Association. (2018). *The Sphere handbook: Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response* (4th ed.). https://spherestandards.org/handbook/

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach* (HHS Publication No. SMA 14-4884). https://library.samhsa.gov/sites/default/files/sma14-4884.pdf

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. *Afet ve Risk Dergisi, 5*(1), 61–77. https://doi.org/10.35341/afet.1078869

Türk, A., & Kaya, S. (2023). Deprem sonrası psikososyal destek uygulamalarında merhamet yorgunluğunun psikolojik sağlamlığa etkisi: Sosyal hizmet uzmanları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 81–91. https://doi.org/10.57114/jswrpub.1312507

Ungar, M. (2011). The social ecology of resilience: Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry, 81*(1), 1–17. https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01067.x

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030*. https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030

World Health Organization, War Trauma Foundation, & World Vision International. (2011). *Psychological first aid: Guide for field workers*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789241548205

Yanardağ, R. (2025). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında psikososyal destek hizmetlerinde yer alan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki deneyimleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 27*(49), 1077–1103. https://doi.org/10.18493/kmusekad.1569642

Zakour, M. J., & Gillespie, D. F. (2013). *Community disaster vulnerability: Theory, research, and practice*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5737-4

BÖLÜM 7

AFET VE KRİZ DURUMLARINDA AİLE TEMELLİ PSİKOSOSYAL MÜDAHALELER

Buğra ELBAY [1]

GİRİŞ

Afet ve kriz durumları, bireylerin fiziksel güvenliğini ve psikososyal iyilik hâlini etkilediği gibi aile ilişkilerini, bakım süreçlerini, rol dağılımını ve gündelik yaşam düzenini de değiştirebilmektedir. Kayıp, yaralanma, barınma ve gelir kaybı ya da zorunlu yer değiştirme gibi deneyimler, aile üyelerinin sorumluluklarını yeniden şekillendirerek aile sisteminin işleyişini zorlaştırabilmektedir. Bu nedenle psikososyal etkilerin yalnızca bireysel belirtiler üzerinden değerlendirilmesi, aile içi etkileşimlerin ve çevresel koşulların gözden kaçırılmasına neden olabilmektedir (Bonanno vd., 2010; Walsh, 2007).

Aile, afetlerden etkilenen ve aynı zamanda iyileşme sürecini destekleyebilen bir sistemdir. Aile içi iletişim, bakım ve ortak problem çözme süreçleri, sosyal destek ağları ve kurumsal kaynaklara erişimle birlikte psikososyal uyumda önemli rol oynamaktadır (Landau, 2007; Walsh, 2007). Türkiye'de 6 Şubat 2023 depremlerinden etkilenen ailelerle yürütülen araştırmalar da ebeveynlerin psikolojik sıkıntıları, ebeveynlik süreçleri, ekonomik güçlükler ve çocukların psikososyal uyumu arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır (Höltge vd., 2025; Kuru & Ungar, 2025).

Aile temelli psikososyal müdahaleler, bireylerin gereksinimlerinin aile ilişkileri, bakım sorumlulukları ve sosyal çevreyle birlikte değerlendirilmesini esas almaktadır. Bu müdahaleler, aile üyelerinin güvenliğini ve psikososyal iyilik hâlini desteklemeyi, bakım kapasitesini güçlendirmeyi ve değişen koşullara uyumu kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (IASC, 2007; Walsh, 2007). Bu doğrultuda bölümde aile temelli psikososyal müdahalelerin kuramsal temelleri, aile psikososyal değerlendirmesi, afet yönetim döngüsündeki müdahaleler, uygulama yöntemleri ve etik-kültürel konular ele alınmaktadır.

[1] Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, belbay@ankara.edu.tr, ORCID iD: 0009-0008-8375-1470

DOI: 10.37609/akya.4463.c22892

Ailelerin psikososyal iyileşmesi, yalnızca aile içi ilişkilerin güçlendirilmesiyle sınırlı olmayıp güvenli barınma, sağlık, eğitim, ekonomik kaynaklar ve sosyal destek sistemlerine erişimle de ilişkilidir. Bu nedenle müdahalelerde ailelerin mevcut kapasitelerinin desteklenmesi kadar yapısal güçlüklerin azaltılması ve kurumsal destek mekanizmalarıyla bağlantılarının güçlendirilmesi de gerekmektedir. Bununla birlikte aile bütünlüğünün desteklenmesi, bireysel güvenlik ve hakların göz ardı edilmesine neden olmamalı; mahremiyet, öz belirlenim, kültürel duyarlılık ve koruma gereksinimleri müdahale süreçlerinin temel bileşenleri olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak afet ve kriz durumlarında aile temelli psikososyal müdahalelerin temel amacı, aileleri afet öncesindeki yaşam düzenlerine döndürmekten ziyade değişen koşullara uyum sağlamalarını, güvenli ve sürdürülebilir bakım ilişkileri geliştirmelerini ve mevcut destek kaynaklarını güçlendirmelerini sağlamaktır. Bu doğrultuda ailelerin farklılaşan gereksinimlerine duyarlı, hak temelli ve çevresel koşulları gözeten müdahalelerin geliştirilmesi, psikososyal iyileşmenin desteklenmesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (t.y.). *Afete hazır aile*. https://bursa.afad.gov.tr/afete-hazir-aile

Bonanno, G. A., Brewin, C. R., Kaniasty, K., & La Greca, A. M. (2010). Weighing the costs of disaster: Consequences, risks, and resilience in individuals, families, and communities. *Psychological Science in the Public Interest, 11*(1), 1–49. https://doi.org/10.1177/1529100610387086

Boss, P. (1999). *Ambiguous loss: Learning to live with unresolved grief*. Harvard University Press.

Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.

Bozkurt Karali, M. N., Özkan, Y., & Foto Özdemir, D. (2026). Child–parent relationship therapy for earthquake-affected preschoolers: A 1-year controlled study. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 33*(2), Article e70264. https://doi.org/10.1002/cpp.70264

CHS Alliance, Groupe URD, & Sphere. (2024). *Core humanitarian standard on quality and accountability* (2nd ed.). https://www.corehumanitarianstandard.org/the-standard

Çıtak, G., & Toker, S. (2025). Exploring gender-based challenges after the earthquake: A phenomenological study of women in Turkey. *BMC Public Health, 25*, Article 3555. https://doi.org/10.1186/s12889-025-23907-6

D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (2007). *Problem-solving therapy: A positive approach to clinical intervention* (3rd ed.). Springer Publishing Company.

Enarson, E. (2012). *Women confronting natural disaster: From vulnerability to resilience*. Lynne Rienner Publishers.

Hartman, A. (1978). Diagrammatic assessment of family relationships. *Social Casework, 59*(8), 465–476. https://doi.org/10.1177/104438947805900803

Hepworth, D. H., Rooney, R. H., Rooney, G. D., & Strom-Gottfried, K. (2017). *Direct social work practice: Theory and skills* (10th ed.). Cengage Learning.

Höltge, J., Kuru, N., & Ungar, M. (2025). Family stress and resilience to earthquake-related economic hardship in Turkish families with preschool children. *Journal of Family Psychology, 39*(8), 1201–1212. https://doi.org/10.1037/fam0001360

Hooper, L. M. (2007). The application of attachment theory and family systems theory to

the phenomena of parentification. *The Family Journal, 15*(3), 217–223. https://doi.org/10.1177/1066480707301290

Inter-Agency Standing Committee. (2007). *IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings*. https://www.who.int/publications-detail-redirect/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings

Inter-Agency Standing Committee. (2012). *IASC Reference Group mental health and psychosocial support assessment guide*. https://inee.org/sites/default/files/resources/IASC_reference_group_psychosocial_support_assessment_guide.pdf

Inter-Agency Standing Committee. (2015). *Guidelines for integrating gender-based violence interventions in humanitarian action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery*. https://gbvguidelines.org/en/

Inter-Agency Standing Committee. (2019). *Guidelines: Inclusion of persons with disabilities in humanitarian action*. https://www.ungei.org/publication/guidelines-inclusion-persons-disabilities-humanitarian-action

International Committee of the Red Cross. (2024). *Guide to incorporating family links into contingency plans*. https://www.icrc.org/en/publication/guide-incorporating-family-links-contingency-plans

International Federation of Social Workers. (2018). *Global social work statement of ethical principles*. https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/

Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: A governmentality approach. *Resilience, 1*(1), 38–52. https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765741

Kuru, N., & Ungar, M. (2025). A structural equation model of parenting and child's resilience after the earthquake in Türkiye. *Family Process, 64*(1), Article e13061. https://doi.org/10.1111/famp.13061

Landau, J. (2007). Enhancing resilience: Families and communities as agents for change. *Family Process, 46*(3), 351–365. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2007.00216.x

Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology, 63*, 227–257. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100356

McCubbin, H. I., & Patterson, J. M. (1983). The family stress process: The double ABCX model of adjustment and adaptation. *Marriage & Family Review, 6*(1–2), 7–37. https://doi.org/10.1300/J002v06n01_02

McGoldrick, M., Carter, B., & Garcia-Preto, N. (Eds.). (2016). *The expanding family life cycle: Individual, family, and social perspectives* (5th ed.). Pearson.

McGoldrick, M., Gerson, R., & Petry, S. (2020). *Genograms: Assessment and treatment* (4th ed.). W. W. Norton & Company.

Miller, K. E., Koppenol-Gonzalez, G. V., Arnous, M., Tossyeh, F., Chen, A., Nahas, N., & Jordans, M. J. D. (2020). Supporting Syrian families displaced by armed conflict: A pilot randomized controlled trial of the Caregiver Support Intervention. *Child Abuse & Neglect, 106*, Article 104512. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104512

Miller, K. E., Chen, A., Koppenol-Gonzalez, G. V., Bakolis, I., Arnous, M., Tossyeh, F., El Hassan, A., Saleh, A., Saade, J., Nahas, N., Abboud, M., Jawad, L., & Jordans, M. J. D. (2023). Supporting parenting among Syrian refugees in Lebanon: A randomized controlled trial of the Caregiver Support Intervention. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 64*(1), 71–82. https://doi.org/10.1111/jcpp.13668

Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.

Neal, D. M. (1997). Reconsidering the phases of disaster. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters, 15*(2), 239–264. https://doi.org/10.1177/028072709701500202

Özer, E., Çetinkaya Şen, Y., Sevimli Güler, D., & Güvenç, G. (2025). Experiences of women relocated due to the February 2023 earthquake in Turkey: A qualitative study. *BMC Women's Health, 25*,

Article 21. https://doi.org/10.1186/s12905-025-03554-0

Patterson, J. M. (2002). Understanding family resilience. *Journal of Clinical Psychology, 58*(3), 233–246. https://doi.org/10.1002/jclp.10019

Rhamelani, P., Cahaya, A. P., Yunita, S., Wijayanti, R., Nirwana, J. P., Nasution, N., Widiawati, A., Oktaviani, R., Sijabat, Y. S., Febrian, N., Rahayu, R., Rohnenti, O., & Priambodo, A. P. (2026). Family-centered psychosocial interventions for disaster-affected children across developmental stages: A scoping review. *Risk Management and Healthcare Policy, 19*, Article 622846. https://doi.org/10.2147/RMHP.S622846

Ronan, K. R., & Johnston, D. M. (2005). *Promoting community resilience in disasters: The role for schools, youth, and families*. Springer.

Sety, M., James, K., & Breckenridge, J. (2014). Understanding the risk of domestic violence during and post natural disasters: Literature review. In L. W. Roeder (Ed.), *Issues of gender and sexual orientation in humanitarian emergencies: Risks and risk reduction* (pp. 99–111). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-05882-5_5

Shear, M. K. (2015). Complicated grief. *New England Journal of Medicine, 372*(2), 153–160. https://doi.org/10.1056/NEJMcp1315618

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach* (HHS Publication No. SMA 14-4884). https://library.samhsa.gov/sites/default/files/sma14-4884.pdf

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. *Afet ve Risk Dergisi, 5*(1), 61–77. https://doi.org/10.35341/afet.1078869

Türk, A., & Bilican Gökkaya, V. (2023). Deprem sonrası çocukların karşılaşabileceği psikososyal riskler ve sosyal hizmet. İ. Aydemir & M. Öztürk (Ed.), *Afet ve krizlerde sosyal hizmet* (ss. 163–187) içinde. Akademisyen Kitabevi. https://doi.org/10.37609/akya.2794.c9970

Walsh, F. (2003). Family resilience: A framework for clinical practice. *Family Process, 42*(1), 1–18. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.00001.x

Walsh, F. (2007). Traumatic loss and major disasters: Strengthening family and community resilience. *Family Process, 46*(2), 207–227. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2007.00205.x

Walsh, F. (2016). Applying a family resilience framework in training, practice, and research: Mastering the art of the possible. *Family Process, 55*(4), 616–632. https://doi.org/10.1111/famp.12260

Walsh, F., & McGoldrick, M. (Eds.). (2004). *Living beyond loss: Death in the family* (2nd ed.). W. W. Norton & Company.

World Health Organization. (2013). *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines*. https://www.who.int/publications/i/item/9789241548595

World Health Organization, War Trauma Foundation, & World Vision International. (2011). *Psychological first aid: Guide for field workers*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789241548205

BÖLÜM 8

GÜVENLİ ALANDAN GÜÇLÜ GELECEĞE: AFET VE KRİZ DURUMLARINDA ÇOCUK DOSTU ALANLARIN ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDEKİ GELİŞİMSEL VE PSİKOSOSYAL DESTEKLEYİCİ ROLÜ

Burcu ÖZKAN [1]
Şule ERŞAN [2]

GİRİŞ

Günümüzde iklim değişikliği, pandemi, ekonomik sorunlar, depremler, savaşlar ve zorunlu göç gibi birbirini tetikleyen afet ve kriz durumları, bireylerin ve toplumların yaşam düzenini derinden etkileyen çok boyutlu süreçlerdir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz dönem "çoklu krizler çağı" olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu krizler sadece fiziksel yıkıma yol açmamaktadır. Ayrıca barınma, sağlık, güvenlik, eğitim, sosyal destek ve toplumsal yaşam alanlarında da önemli kesintiler oluşturmaktadır. Bu süreçlerden özellikle çocuklar, kadınlar, yaşlılar, özel gereksinimi olan bireyler ve diğer dezavantajlı gruplar orantısız biçimde etkilenebilmektedir (Inter-Agency Standing Committee [IASC], 2007; UNICEF, 2011; United Nations Office for Disaster Risk Reduction [UNISDR], 2015; Kousky, 2016; Anne Çocuk Eğitim Vakfı [AÇEV], 2024; Dikmen Özarslan, 2025; Türk & Türk, 2025).

Afet ve kriz süreçlerinden en yoğun etkilenen gruplardan biri çocuklardır. Çocukların gelişimsel özellikleri, bakım verenlere bağımlılıkları, çevresel riskleri anlamlandırma ve bu risklerle baş etme kapasitelerinin yeterince gelişmemiş olması, onları afet ve kriz

[1] Sinop Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitim AD., 250149018@ogrenci.sinop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0920-4507
[2] Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, sulersan@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-3229-5686

DOI: 10.37609/akya.4463.c22895

Bangladeş'te BRAC İnsani Yardım Oyun Laboratuvarları:

Erken çocukluk dönemine doğrudan uyarlanmış önemli örneklerden biri, BRAC tarafından Rohingya mülteci çocuklar için geliştirilen İnsani Yardım Oyun Laboratuvarı Modelidir. Modelde yalnızca oyuncak ve kitap sağlanmasının çocukların gelişimsel ve psikososyal gereksinimlerini karşılamak için yeterli olmadığı görülmüştür. Programa çocuk gelişimi, sosyal-duygusal öğrenme, kolaylaştırılmış oyun, çocuk katılımı ve bakım veren desteği bileşenleri eklenmiştir (Mariam, Ahmad & Sarwar, 2021).

İnsani Yardım Oyun Laboratuvarı, iki-altı yaş grubuna yönelik merkez temelli program modelidir. Bu model, çocuk dostu alanların yaşa, bakım veren ilişkisine, kültüre ve erişim koşullarına göre nasıl uyarlanabileceğini gösteren güçlü bir erken çocukluk uygulama örneğidir. Bununla birlikte Mariam, Ahmad ve Sarwar'ın (2021) çalışması modelin gelişimini ve uygulama bileşenlerini açıklayan bir saha çalışmasıdır.

SONUÇ

Sonuç olarak, çocuk dostu alanların gelişimsel ve psikososyal destekleyici rolleri tek bir etkinliğe veya fiziksel mekânın varlığına indirgenemez. Güvenli ve öngörülebilir çevre, psikolojik ilk yardım ilkeleriyle uyumlu destek, oyun, duyarlı yetişkin ilişkileri, akran etkileşimi, bakım veren katılımı ve işlevsel yönlendirme mekanizmaları ayrılmaz bir bütün olarak yüksek nitelikle uygulanmalıdır. Bu alanların niteliği, sunulan etkinliklerin sayısından çok etkinliklerin çocukların yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygunluğuna, personelin yeterliğine, çocukların gönüllü ve anlamlı katılımına, bakım verenlerle kurulan iş birliğine, yerel hizmetlerle bağlantıya ve düzenli izleme-değerlendirme süreçlerine bağlıdır. Çocuk dostu alanlar, klinik ruh sağlığı hizmetlerinin veya kalıcı eğitim, sağlık ve sosyal hizmet sistemlerinin alternatifi değildir. Çocukların güvenli biçimde desteklenmesini ve söz konusu sistemlere geçişini kolaylaştıran geçici ve bütüncül müdahale ortamları olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Anne Çocuk Eğitim Vakfı. (2024). *Afet ve krizler çağında çocuk olmak: Erken çocukluk hizmetlerine çok paydaşlı bir yaklaşım*. https://www.acev.org/afet-ve-krizler-caginda-cocuk-olmak-calistay-raporu/

Aral, N. (2023). Depremin çocuklara etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, *6*(11), 93–105. https://doi.org/10.36731/cg.1299175

Aydın, D. (2014). *Afet sonrası psikososyal destek uygulamaları*. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER). https://www.insamer.com/tr/afet-sonrasi-psikososyal-destek-uygulamalari_48.html

Aydos, E. H., Yağan, S., Öztürk, İ., & Atabay, Y. K. (2025). From crisis to classroom: Preschool teachers' post-earthquake experiences. *Humanities and Social Sciences Communications*,

12(197). https://doi.org/10.1057/s41599-025-04504-9

Certel, N. (2023). Afetlerden etkilenen çocukların karşılaşabilecekleri zorluklar ve ihtiyaçları: Sosyal hizmetin rolü. Z. Altınay & F. Altınay (Ed.), *World Children Conference-IV proceedings book* içinde (ss. 295–300). IKSAD Publishing House.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023). *Türk Kızılayın kurduğu "Çocuk Dostu Alanlar"da afet travmasının etkisi azaltılıyor*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/turk-kizilayin-kurdugu-cocuk-dostu-alanlarda-afet-travmasinin-etkisi-azaltiliyor

Davie, S., Stuart, M., Williams, F., & Erwin, E. (2014). Child friendly spaces: Protecting and supporting children in emergency response and recovery. *The Australian Journal of Emergency Management*, *29*(1), 25–30. https://search.informit.org/doi/epdf/10.3316/agispt.20140867

Dikmen Özarslan, A. (2025). Çocuk merkezli afet risk yönetimi: Çocuklar için değil çocuklarla birlikte. *Resilience*, *9*(1), 205–223. https://doi.org/10.32569/resilience.1542591

Erbil, F. (2023). Türkiye'de krizler, afetler ve çocuk. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(2), 357–372. https://doi.org/10.47613/reflektif.2023.110

Guha-Sapir, D., Van Panhuis, W. G., & Lagoutte, J. (2007). Short communication: Patterns of chronic and acute diseases after natural disasters—A study from the International Committee of the Red Cross field hospital in Banda Aceh after the 2004 Indian Ocean tsunami. *Tropical Medicine & International Health*, *12*(11), 1338–1341. https://doi.org/10.1111/j.1365-3156.2007.01932.x

Hamiel, D., Wolmer, L., Pardo-Aviv, L., & Laor, N. (2017). Addressing the needs of preschool children in the context of disasters and terrorism: Clinical pictures and moderating factors. *Current Psychiatry Reports*, *19*(7), 38. https://doi.org/10.1007/s11920-017-0793-7

Hermosilla, S., Metzler, J., Savage, K., Musa, M., & Ager, A. (2019). Child friendly spaces impact across five humanitarian settings: A meta-analysis. *BMC Public Health*, *19*, 576. https://doi.org/10.1186/s12889-019-6939-2

Inter-Agency Network for Education in Emergencies. (2024). *INEE minimum standards for education: Preparedness, response, recovery*. https://inee.org/minimum-standards

Inter-Agency Standing Committee. (2007). *IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings*.

Kousky, C. (2016). Impacts of natural disasters on children. *The Future of Children*, *26*(1), 73–92. https://doi.org/10.1353/foc.2016.0004

Limoncu, S., & Atmaca, A. B. (2018). Çocuk merkezli afet yönetimi. *Megaron*, *13*(1), 132–143. https://doi.org/10.5505/megaron.2017.49369

Madrid, P. A., Grant, R., Reilly, M. J., & Redlener, N. B. (2006). Challenges in meeting immediate emotional needs: Short-term impact of a major disaster on children's mental health: Building resiliency in the aftermath of Hurricane Katrina. *Pediatrics*, *117*(4), 448–453. https://doi.org/10.1542/peds.2006-0099U

Mariam, E., Ahmad, J., & Sarwar, S. (2021). BRAC humanitarian play lab model: Promoting healing, learning, and development for displaced Rohingya children. *Journal on Education in Emergencies*, *7*(1), 133–149. https://doi.org/10.33682/u72g-v5me

Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology*, *63*, 227–257. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100356

Masten, A. S., & Obradović, J. (2008). Disaster preparation and recovery: Lessons from research on resilience in human development. *Ecology and Society*, *13*(1), Madde 9. http://www.ecologyandsociety.org/vol13/iss1/art9/

Mengilli, D. B. (2024). Afetlerde çocuklara yönelik sosyal hizmet müdahalesi. D. N. Özüçelik & T. Artan (Ed.), *Afetlerde sosyal hizmet* içinde (ss. 78–84). İÜC Üniversite Yayınevi. https://doi.org/10.5152/9408

Metzler, J., Diaconu, K., Hermosilla, S., Kaijuka, R., Ebulu, G., Savage, K., & Ager, A. (2019). Short- and longer-term impacts of Child Friendly Space interventions in Rwamwanja Refugee

Settlement, Uganda. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *60*(11), 1152–1163. https://doi.org/10.1111/jcpp.13069

Metzler, J., Savage, K., Yamano, M., & Ager, A. (2015). *Evaluation of child friendly spaces: An inter-agency series of impact evaluations in humanitarian emergencies*. Columbia University Mailman School of Public Health & World Vision International.

Meynard, J.-B., Nau, A., Halbert, E., & Todesco, A. (2008). Health indicators in children from Meulaboh, Indonesia, following the tsunami of December 26, 2004. *Military Medicine*, *173*(9), 900–905. https://doi.org/10.7205/MILMED.173.9.900

Mudavanhu, C., Manyena, B. S., Collins, E. A., Bongo, P., Mavhura, E., & Manatsa, D. (2015). Taking children's voices in disaster risk reduction a step forward. *International Journal of Disaster Risk Science*, *6*(3), 267–281. https://doi.org/10.1007/s13753-015-0060-7

Ökten, M. S., & Kayaalp, A. (2024). Afetlerin gölgesinde çocuklar: Depremler sonrası psikolojik tepkiler ve iyileşme süreci. *Eren Dergisi*, *3*(5), 51–61. https://izlik.org/JA25DK46DH

Özel, Ö., & Ersoy, B. (2023). Depremden etkilenen okul öncesi dönem çocuklarının okula uyum sürecine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (Özel Sayı), 465–481. https://izlik.org/JA93BS95XG

Özoruç, N., & Dikici Sığırtmaç, A. (2024). Okul öncesi öğretmenlerinin deprem kaygısı ve eğitim öğretim sürecine yansımaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *33*(1), 380–396. https://doi.org/10.35379/cusosbil.1400448

Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities and promoting resilience—An introduction. *Children, Youth and Environments*, *18*(1), 1–29. https://doi.org/10.1353/cye.2008.0052

Proulx, K., & Aboud, F. (2019). Disaster risk reduction in early childhood education: Effects on preschool quality and child outcomes. *International Journal of Educational Development*, *66*, 1–7. https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2019.01.007

Rassekh, B. M., & Santosham, M. (2014). Utilization of formal health services for children aged 1–5 in Aceh after the 2004 tsunami: Which children did not receive the health care they needed? Implications for other natural disaster relief efforts. *Health Psychology and Behavioral Medicine*, *2*(1), 111–131. https://doi.org/10.1080/21642850.2013.878658

Save the Children. (2008). *Child friendly spaces in emergencies: A handbook for Save the Children staff*. https://resourcecentre.savethechildren.net/document/child-friendly-spaces-emergencies-handbook-save-children-staff/

Shah, S. (2023). Supporting young children affected by crisis. S. Shah & L. Bassett (Ed.), *Young children in humanitarian and COVID-19 crises: Innovations and lessons from the Global South* içinde (ss. 13–32). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003415213-2

Snider, L., & Ager, W. (2018). *Operational guidance for child friendly spaces in humanitarian settings*. IFRC Reference Centre for Psychosocial Support. https://www.pscentre.org/

Şengün, G. (2025). Okul öncesi öğretmenlerinin afetlere yönelik tutumları ile psikolojik dayanıklılık ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty*, *74*, 357–378. https://doi.org/10.21764/maeuefd.1571346

The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2019). *Minimum standards for child protection in humanitarian action* (2019 ed.). Practical Action Publishing. https://alliancecpha.org/en/CPMS_home

Türk, A., & Bilican Gökkaya, V. (2023). Deprem sonrası çocukların karşılaşabileceği psikososyal riskler ve sosyal hizmet. İ. Aydemir & M. Öztürk (Ed.), *Afet ve krizlerde sosyal hizmet* içinde (ss. 163–188). Akademisyen Kitabevi. https://doi.org/10.37609/akya.2794

Türk, A., & Türk, S. (2025). Çoklu krizler çağında dezavantajlı gruplara yönelik yerel ve küresel dayanışma ağları: Sosyal sermaye. H. Doğan & A. Usanmaz (Ed.), *Çoklu krizler çağında dezavantajlılık: Kesişimsel riskler ve uygulamalar üzerine* içinde (ss. 159–179). Eğiten Kitap Yayıncılık.

UNICEF. (2009). *A practical guide for developing child friendly spaces*. https://reliefweb.int/report/world/practical-guide-developing-child-friendly-spaces

UNICEF. (2010). *Children of Haiti: Milestones and looking forward at six months*.

UNICEF. (2011). *Acil durumlarda çocuk dostu ortamlar oluşturma kılavuzu*.

UNICEF. (2023). *Early childhood development: UNICEF vision for every child*. https://www.unicef.org/reports/early-childhood-development-unicef-vision-every-child

UNICEF Türkiye. (2023). *Humanitarian situation report no. 14: 19 May–5 June 2023*. UNICEF.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2015). *Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030*. https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030

Williams, R., Alexander, D. A., Bolsover, D., & Bakke, F. K. (2008). Children, resilience and disasters: Recent evidence that should influence a model of psychosocial care. *Current Opinion in Psychiatry*, *21*(4), 338–344. https://doi.org/10.1097/YCO.0b013e328305b6e4

World Health Organization, United Nations Children's Fund, & World Bank Group. (2018). *Nurturing care for early childhood development: A framework for helping children survive and thrive to transform health and human potential*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789241514064

World Health Organization, War Trauma Foundation, & World Vision International. (2011). *Psychological first aid: Guide for field workers*. World Health Organization.

Yüksel, A. Ş. (2025). Afet ve acil durumlarda çocuk katılımı ve çocuk dostu mekânlar. E. Çalık Var, N. G. Karaman, E. Hareket, & A. Ş. Yüksel (Ed.), *Afet ve acil durumlarda çocuk hakları ve eğitimi eğitici el kitabı 2: Çocuk dostu afet müdahalesi modülleri* içinde (ss. 161–233). Millî Eğitim Bakanlığı-UNICEF.

Zenter, Ö., Özmen, E. F., & Yıldırım, M. T. (2024). Deprem sonrası çocuk özel eğitim yerleşkesi mimari tasarım deneyimi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, *9*(Özel Sayı), 270–292. https://doi.org/10.30785/mbud.1334865

BÖLÜM 9

AFET VE KRİZ DURUMLARINDA KRONİK HASTALIKLARDA BAKIM SÜREKLİLİĞİ

Çilem TAŞKIN [1]

GİRİŞ

Kronik hastalıkların yönetimi; düzenli izlem, sürekli ilaç kullanımı, tıbbi cihaz ve malzemelere erişim ile uzun dönemli öz yönetim desteğine dayanır. Afetler bu bakım bileşenlerini kesintiye uğratarak hastalık kontrolünü bozabilir ve etkileri haftalar, aylar, hatta yıllar boyunca devam eden bir halk sağlığı sorununa dönüşebilir (De Rubeis vd., 2021).

Afet koşullarındaki bakım kesintilerinden özellikle yaşlılar, engelli bireyler, birden fazla kronik hastalığı bulunanlar, yaşamı sürdürücü tedavilere bağımlı olanlar, evde bakım alanlar ve sosyal veya ekonomik desteği sınırlı kişiler etkilenmektedir. İlaç ve sağlık kayıtlarına erişememe, uygun beslenme ve güvenli barınma olanaklarının azalması ile psikososyal zorlanma, öz bakım kapasitesini ve hastalık kontrolünü olumsuz etkileyebilir (Ghazanchaei vd., 2023; Ngaruiya vd., 2022). Bu nedenle bakım sürekliliği yalnızca ilaç teminini değil; doğru bilginin, uygun tedavinin, düzenli izlemin ve gerektiğinde sevkin kesintisiz sürdürülmesini kapsar.

Kronik hastalık bakımının afet yönetiminin bütün aşamalarında sürdürülmesi, bireysel hazırlığın yanı sıra koordineli ve dayanıklı bir sağlık sistemi gerektirir. Hemşireler risk değerlendirmesi, erken belirti tanılama, eğitim, bakım koordinasyonu, psikososyal destek ve savunuculuk rolleriyle bu sürecin temel bileşenlerinden biridir. Bu bölümde afetlerin kronik hastalık yönetimine etkileri, bakım sürekliliği kavramı, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki bakım gereksinimleri, sık görülen kronik hastalıklarda bakımın sürdürülmesi ve hemşirenin rolleri ele alınmaktadır.

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, ctaskin@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0009-0007-9438-2431

DOI: 10.37609/akya.4463.c22896

bakım sistemine aktarılmalı ve bakımın kesintiye uğraması önlenmelidir. Böylece kronik hastalık bakımı, afetlere verilen geçici bir yanıt olmaktan çıkarak eşitlikçi, koordineli ve dayanıklı bir sağlık hizmetine dönüştürülebilir.

KAYNAKLAR

Abe, M., Akaishi, T., Ishizawa, K., Shinano, H., Ohtomo, H., Orikasa, K., Takayama, S., Masaura, A., Miyazaki, M., Abe, T., Yokota, K., & Ishii, T. (2022). A massive natural disaster, the Great East Japan Earthquake, and the incidence of dialysis due to end-stage kidney disease. *Journal of Nephrology, 35*(3), 719–724. https://doi.org/10.1007/s40620-021-01140-9

Alani, A. H., Miller, L., Darji, B., Waweru, I., Atwiine, A. B., Tonelli, M., Mogga, J. L. K., Adams, A., Ndinda, L., Jongo, S., & Kiapi, L. (2023). Assessment of the WHO non-communicable diseases kit for humanitarian emergencies in South Sudan: A retrospective, prospective, observational study. *Conflict and Health, 17*, 27. https://doi.org/10.1186/s13031-023-00525-w

Alasfar, S., Koubar, S. H., Gautam, S. C., & Jaar, B. G. (2024). Kidney care in times of crises: A review. *American Journal of Kidney Diseases, 84*, 621–631. https://doi.org/10.1053/j.ajkd.2024.03.030

Aldrich, N., & Benson, W. F. (2008). Disaster preparedness and the chronic disease needs of vulnerable older adults. *Preventing Chronic Disease Public Health Research, Practice and Policy. Preventing Chronic Disease, 5*(1), A27. https://europepmc.org/article/PMC/2248769

American Diabetes Association. (n.d.). *Tips for emergency preparedness*. Retrieved August 21, 2026, from https://diabetes.org/tools-resources/disaster-relief/tips-for-emergency-preparedness

American Heart Association. (2025, August 14). *When to call 911 about high blood pressure*. https://www.heart.org/en/health-topics/high-blood-pressure/understanding-blood-pressure-readings/when-to-call-911-for-high-blood-pressure

Arrieta, M. I., Foreman, R. D., Crook, E. D., & Icenogle, M. L. (2009). Providing continuity of care for chronic diseases in the aftermath of Katrina: From field experience to policy recommendations. *Disaster medicine and public health preparedness*, *3*(3), 174–182. https://doi.org/10.1097/DMP.0b013e3181b66ae4

Asgary, R., Garland, V., Ro, V., Stribling, J. C., & Waldman, R. (2022). A systematic review of effective strategies for chronic disease management in humanitarian settings; opportunities and challenges. *Preventive Medicine,* 161, 107154. https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2022.107154

Babaie, J., Pashaei Asl, Y., Naghipour, B., & Faridaalaee, G. (2021). Cardiovascular diseases in natural disasters; a systematic review. *Archives of Academic Emergency Medicine, 9*(1), e36. https://doi.org/10.22037/aaem.v9i1.1208

Bell, S. A., Dickey, S., & Rosemberg, M. A. (2021). "You get three different hats on and try to figure it out:" Home based care provision during a disaster. *BMC Nursing, 20*, 155. https://doi.org/10.1186/s12912-021-00676-2

Bell, S. A., Horowitz, J., & Iwashyna, T. J. (2020). Health outcomes after disaster for older adults with chronic disease: A systematic review. *The Gerontologist, 60*(7), e535–e547. https://doi.org/10.1093/geront/gnz123

Blake, D., Cargill Thompson, J., Chamberlain, K., Doyle, E. E. H., & Kearns, N. (2022). "I need to have a plan in place": Accessing medications and health treatments during a disaster for people with long-term health conditions. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 83*, 103411. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.103411

Buford, A., Ashworth, H. C., Ezzeddine, F. L., Dada, S., Nguyen, E., Ebrahim, S., Zhang, A., Lebovic, J., Hamvas, L., Prokop, L. J., Midani, S., Chilazi, M., & Alahdab, F. (2022). Systematic review of electronic health records to manage chronic conditions among displaced populations. *BMJ Open, 12*, e056987. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-056987

Centers for Disease Control and Prevention. (2024, May 15). *Diabetes care during emergencies*. https://www.cdc.gov/diabetes/articles/diabetes-care-emergencies.html

De Rubeis, V., Lee, J., Anwer, M. S., Yoshida-Montezuma, Y., Andreacchi, A. T., Stone, E., Iftikhar, S., Morgenstern, J. D., Rebinsky, R., Neil-Sztramko, S. E., Alvarez, E., Apatu, E., & Anderson, L. N. (2021). Impact of disasters, including pandemics, on cardiometabolic outcomes across the life-course: A systematic review. *BMJ Open, 11*, e047152. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-047152

Doğan, U., & Tamer, M. (2024). Kronik hastalığı olan yetişkin bireylerin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası hastalık yönetimine ilişkin deneyimleri: Nitel bir araştırma. *Kocatepe Tıp Dergisi, 25*(4), 429–437. https://doi.org/10.18229/kocatepetip.1421392

Dyer, S. M., Suen, J., Williams, H., Inacio, M. C., Harvey, G., Roder, D., Wesselingh, S., Kellie, A., Crotty, M., & Caughey, G. E. (2022). Impact of relational continuity of primary care in aged care: A systematic review. *BMC Geriatrics, 22*, 579. https://doi.org/10.1186/s12877-022-03131-2

Erbaycu, A. E., Güçsav, M. O., & Ayrancı, A. (2025). Early respiratory problems and tobacco use in the region affected by Kahramanmaraş earthquakes. *Anatolian Journal of General Medicine Research, 35*(1), 16–22. https://doi.org/10.4274/anatoljmed.2024.94547

Fithriyyah, Y. N., Alda, A. K., & Haryani, H. (2023). Trends and ethical issues in nursing during disasters: A systematic review. *Nursing Ethics, 30*(6), 753–775. https://doi.org/10.1177/09697330231155602

Ghazanchaei, E., Allahbakhshi, K., Khorasani-Zavareh, D., Aghazadeh-Attari, J., & Mohebbi, I. (2023). A qualitative evaluation of the challenges in management for patients with chronic diseases during disasters in Iran. *Journal of Injury and Violence Research, 15*(2), 113–128. https://doi.org/10.5249/jivr.v15i2.1767

Ghazanchaei, E., Khorasani-Zavareh, D., Aghazadeh-Attari, J., & Mohebbi, I. (2022). Establishing the status of patients with non-communicable diseases in disaster: A systematic review. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 16*(2), 783–790. https://doi.org/10.1017/dmp.2020.364

Haggerty, J. L., Reid, R. J., Freeman, G. K., Starfield, B. H., Adair, C. E., & McKendry, R. (2003). Continuity of care: A multidisciplinary review. *BMJ, 327*, 1219–1221. https://doi.org/10.1136/bmj.327.7425.1219

Hoshide, S., Nishizawa, M., Okawara, Y., Harada, N., Kunii, O., Shimpo, M., & Kario, K. (2019). Salt intake and risk of disaster hypertension among evacuees in a shelter after the Great East Japan Earthquake. *Hypertension, 74*(3), 564–571. https://doi.org/10.1161/HYPERTENSIONAHA.119.12943

International Council of Nurses. (2019). *Core competencies in disaster nursing, version 2.0*. Erişim tarihi 21 Ağustos 2026, https://www.icn.ch/resources/publications-and-reports/core-competencies-disaster-nursing-version-20

Jaung, M. S., Willis, R., Sharma, P., Aebischer Perone, S., Frederiksen, S., Truppa, C., Roberts, B., Perel, P., Blanchet, K., & Ansbro, É. (2021). Models of care for patients with hypertension and diabetes in humanitarian crises: A systematic review. *Health Policy and Planning, 36*(4), 509–532. https://doi.org/10.1093/heapol/czab007

Joo, J. Y. (2023). Fragmented care and chronic illness patient outcomes: A systematic review. *Nursing Open, 10*(6), 3460–3473. https://doi.org/10.1002/nop2.1607

Kalaycı, G. J., & Şimşek Yurt, N. (2024). Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası Samsun iline göç eden depremzedelerin sağlık ihtiyaçlarının değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 18*(2), 188–195. https://doi.org/10.21763/tjfmpc.1431691

Kanter, R. K., Abramson, D. M., Redlener, I., & Gracy, D. (2015). The medical home and care coordination in disaster recovery: Hypothesis for interventions and research. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 9*(4), 337–343. https://doi.org/10.1017/dmp.2015.22

Kaya, S., & Türk, A. (2023). Afetlerde psikososyal destek profesyonellerinin travmaya müdahale becerilerinin incelenmesi. A. Bilgili & B. Hanedan (Ed.), *Sağlık Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 7* (ss. 646-655) içinde. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Kilfoy, A., Chu, C., Krisnagopal, A., McAtee, E., Baek, S., Zworth, M., Hwang, K., Park, H., & Jibb, L. (2025). Nurse-led remote digital support for adults with chronic conditions: A systematic synthesis without meta-analysis. *Journal of Clinical Nursing, 34*(3), 715–736. https://doi.org/10.1111/jocn.17226

Kuhn, B. T., & Gupta, R. (2024). Improving wildfire readiness among patients with chronic obstructive pulmonary disease and asthma: Applying a population health approach to climate change. *Chronic Obstructive Pulmonary Diseases: Journal of the COPD Foundation, 11*(4), 427–435. https://doi.org/10.15326/jcopdf.2024.0509

Latimer, S., Hewitt, J., Stanbrough, R., McPhail, S. M., Cardona, M., Hall, L., & Gillespie, B. M. (2023). Medication reconciliation at hospital discharge: A qualitative exploration of acute care nurses' perceptions of their roles and responsibilities. *Journal of Clinical Nursing, 32*, 1276–1285. https://doi.org/10.1111/jocn.16275

Madani, S. M. S., Bahramnejad, A., Farsi, Z., Alizadeh, A., & Azizi, M. (2024). The effect of psychological first-aid virtual education on the communication skills of nurses in disasters: A randomized controlled trial. *BMC Psychology,* 12(1), 224. https://doi.org/10.1186/s40359-024-01682-0

Ngaruiya, C., Bernstein, R., Leff, R., Wallace, L., Agrawal, P., Selvam, A., Hersey, D., & Hayward, A. (2022). Systematic review on chronic non-communicable disease in disaster settings. *BMC Public Health, 22*, 1234. https://doi.org/10.1186/s12889-022-13399-z

Ozdemir, S., & Ozturk, S. (2025). Impact of a major earthquake on glycemic control in adults with type 2 diabetes: A retrospective cohort study from Türkiye. *Diagnostics, 15*(18), 2361. https://doi.org/10.3390/diagnostics15182361

Radhakrishnan, K., & Jacelon, C. (2009). Synthesis of literature on strategies for chronic disease management post disasters. *Journal of Nursing and Healthcare of Chronic Illness, 1*(4), 294–302. https://doi.org/10.1111/j.1752-9824.2009.01033.x

Segev, R., Suliman, M., Gorodetzer, R., Zukin, L., & Spitz, A. (2025). Nursing roles in disaster zones: Experiences and lessons from Turkey's 2023 earthquakes. *International Nursing Review*, 72(1), e12964. https://doi.org/10.1111/inr.12964

Sever, M. S., Luyckx, V., Tonelli, M., Kazancioglu, R., Rodgers, D., Gallego, D., Tuglular, S., & Vanholder, R. (2023). Disasters and kidney care: Pitfalls and solutions. *Nature Reviews Nephrology, 19*(10), 672–686. https://doi.org/10.1038/s41581-023-00743-8

Slama, S., Kim, H.-J., Roglic, G., Boulle, P., Hering, H., Varghese, C., Rasheed, S., & Tonelli, M. (2017). Care of non-communicable diseases in emergencies. *The Lancet, 389*(10066), 326–330. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31404-0

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). *Hastane Afet ve Acil Durum Planı (HAP) hazırlama kılavuzu* (2. sürüm). https://www.saglik.gov.tr/TR,1789/hastane-afet-ve-acil-durum-plani-hap-hazirlama-kilavuzu.html

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). *Toplu yaşam alanlarında birinci basamak sağlık hizmetleri uygulamamızı sürdürüyoruz*. https://www.saglik.gov.tr/TR-94840/toplu-yasam-alanlarinda-birinci-basamak-saglik-hizmetleri-uygulamamizi-surduruyoruz.html

Tomio, J., & Sato, H. (2014). Emergency and disaster preparedness for chronically ill patients: A review of recommendations. *Open Access Emergency Medicine, 6*, 69–79. https://doi.org/10.2147/OAEM.S48532

Türk, A. (2022). Deprem özelinde engelli bireylere duyarlı afet yönetimi modeli. *Afet ve Risk Dergisi, 5*(1), 61-77.

Türk, A., & Kaya, S. (2023). Deprem sonrası psikososyal destek uygulamalarında merhamet yorgunluğunun psikolojik sağlamlığa etkisi: Sosyal hizmet uzmanları üzerine bir araştırma.

Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3(2), 81-91. https://doi.org/10.57114/jswrpub.1312507

Vaccarino, V., & Bremner, J. D. (2024). Stress and cardiovascular disease: An update. *Nature Reviews Cardiology, 21*(9), 603–616. https://doi.org/10.1038/s41569-024-01024-y

Witter, S., Thomas, S., Topp, S. M., Barasa, E., Chopra, M., Cobos, D., Blanchet, K., Teddy, G., Atun, R., & Ager, A. (2023). Health system resilience: A critical review and reconceptualisation. *The Lancet Global Health, 11*(9), e1454–e1458. https://doi.org/10.1016/S2214-109X(23)00279-6

World Health Organization Regional Office for Europe. (2023, August 1). *Türkiye earthquakes: Six months of resilient response and support*. https://www.who.int/europe/news/item/01-08-2023-turkiye-earthquakes--six-months-of-resilient-response-and-support

World Health Organization Regional Office for Europe. (2025). *WHO operational review of Türkiye's approach to noncommunicable diseases during the emergency response to the 2023 earthquakes* (WHO/EURO:2025-10439-50211-75653). https://iris.who.int/handle/10665/380054

World Health Organization Regional Office for the Eastern Mediterranean. (2023, September). *Addressing noncommunicable diseases in emergencies: A regional framework for action* (EM/RC70/3-Rev.1). https://applications.emro.who.int/docs/NCDs-emergencies-eng.pdf

World Health Organization. (2022, May 28). *World Health Assembly approves recommendations to support people living with NCDs in humanitarian emergencies*. https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/world-health-assembly-approves-recommendations-to-support-people-living-with-ncds-in-humanitarian-emergencies

Xue, C. L., Shu, Y. S., Hayter, M., & Lee, A. (2020). Experiences of nurses involved in natural disaster relief: A meta-synthesis of qualitative literature. *Journal of Clinical Nursing, 29*, 4514–4531. https://doi.org/10.1111/jocn.15476

Yang, F., Zhu, L., & Li, S. (2024). Treatment-related problems and countermeasures for patients undergoing maintenance hemodialysis following tropical cyclones: A scoping review. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 18, e117. https://doi.org/10.1017/dmp.2024.70

Zhu, L., Liu, Y., Li, S., Liao, R., Fu, P., & Yuan, H. (2024). Factors related to the disaster preparedness of patients on haemodialysis from Sichuan, China, during COVID-19: A cross-sectional study. *Nursing Open,* 11(8), e70005. https://doi.org/10.1002/nop2.70005

BÖLÜM 10

AFET VE ENKAZ ALTI KOŞULLARINDA BESLENME: METABOLİK YANIT VE HAYATTA KALMA ODAKLI KAYNAK YÖNETİMİ MODELİ

Sultan ÖZÇELİK [1]

GİRİŞ

Afetler çoğunlukla travma, yaralanma ve kurtarma süreçleri üzerinden ele alınırken, beslenme genellikle bu çerçevenin ikincil bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Oysa özellikle enkaz altında kalma gibi ekstrem durumlarda hayatta kalma süresi yalnızca travmanın şiddeti ile değil, organizmanın metabolik rezervlerini nasıl yönettiği ile doğrudan ilişkilidir (Seal & Thurstans, 2013; World Health Organization, 2013).

Klasik açlık fizyolojisi insan organizmasının enerji adaptasyonlarını açıklamak açısından iyi tanımlanmış olsa da, afet koşullarında ortaya çıkan tablo bu modelin ötesine geçmektedir. Travma, psikolojik stres, immobilizasyon ve sıklıkla eşlik eden dehidratasyonun birlikte bulunduğu enkaz senaryoları, metabolik yanıtın hem hızını hem de yönünü belirgin şekilde değiştiren çok katmanlı bir fizyolojik durum oluşturur (Cahill Jr, 2006; Sapolsky, 2004). Bu nedenle enkaz altı koşullarını yalnızca "uzamış açlık" olarak tanımlamak çoğu zaman yetersiz kalır.

Bu ortamda organizma, enerji üretimini sürdürebilmek için ardışık substrat kullanımına geçerken aynı zamanda dolaşım stabilitesi ve merkezi sinir sistemi fonksiyonlarını korumaya yönelik adaptif yanıtlar geliştirir. Ancak bu adaptif kapasite sınırsız değildir. Özellikle sıvı kısıtlılığı, hipovolemi ve stres hormonlarının uzun süreli aktivasyonu, metabolik dekompansasyon sürecini hızlandırabilir (Hall, 2021; Popkin vd., 2010).

Sahadan elde edilen gözlemler, teorik modellerin ötesinde bazı kritik gerçeklikleri ortaya koymaktadır. Afet çantalarının çoğu zaman hacimsel olarak yetersiz planlandığı,

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, soguzmert@sinop.edu.tr, ORDIC iD: 0000-0002-9483-2507

DOI: 10.37609/akya.4463.c22899

Literatür, açlık fizyolojisinde enerji kullanımının sıralı bir model izlediğini göstermektedir: glikojen depolarının tükenmesini takiben lipoliz ve ketogenez baskın hale gelir, daha ileri evrede ise protein katabolizması belirginleşir (Cahill Jr, 2006; Owen vd., 1967). Ancak travma ve immobilizasyonun eşlik ettiği afet koşullarında bu geçişlerin daha hızlı ve düzensiz gerçekleştiği bildirilmiştir (Wall vd., 2013; Wolfe, 2006).

Bu nedenle 3.2 bölümünde sunulan gıda sınıflandırması yalnızca teorik bir ayrım değil, aynı zamanda metabolik fazlara göre değişen fonksiyonel bir seçim modelidir. Sıvı-elektrolit dengesi korunması, hızlı glukoz kaynaklarının kısa vadeli nörolojik stabilizasyon sağlaması ve yağ temelli enerji kaynaklarının uzun süreli metabolik sürdürülebilirliği desteklemesi bu modelin temel bileşenleridir (Popkin vd., 2010; World Health Organization, 2017).

Kuruyemişler, tahin, fıstık ezmesi gibi yağ yoğun besinler ile bal, şeker ve konserve ürünler gibi hızlı erişilebilir kaynaklar; afet çantası kompozisyonunda yalnızca pratik değil aynı zamanda metabolik olarak da rasyonel bir tercih oluşturmaktadır. Protein kaynaklarının ise enerji üretiminden ziyade doku korunumu amacıyla değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Wolfe, 2006).

Sonuç olarak afet beslenmesi, yalnızca kalori temini değil; metabolik adaptasyon, sıvı yönetimi ve davranışsal karar süreçlerinin birlikte ele alındığı bütüncül bir sistemdir. Bu sistem içinde doğru besin seçimi kadar, bu besinlerin zamanlama ve kullanım stratejisi de hayatta kalma süresini doğrudan belirleyen kritik bir değişkendir (Popkin vd., 2010; Seal & Thurstans, 2013).

KAYNAKLAR

Adrogué, H. J., & Madias, N. E. (2000). Hyponatremia. *New England Journal of Medicine, 342*(21), 1581-1589.

Aronson, M. (2020). *Rising Water: The Story of the Thai Cave Rescue*: Simon and Schuster.

Baysal, A. (2004). *Beslenme*: Hatiboğlu Yayınevi.

Biolo, G., Maggi, S. P., Williams, B. D., Tipton, K. D., & Wolfe, R. R. (1995). Increased rates of muscle protein turnover and amino acid transport after resistance exercise in humans. *American Journal of Physiology-Endocrinology and Metabolism, 268*(3), E514-E520.

Boateng, A. A., Sriram, K., Meguid, M. M., & Crook, M. (2010). Refeeding syndrome: treatment considerations based on collective analysis of literature case reports. *Nutrition, 26*(2), 156-167.

Cahill Jr, G. F. (2006). Fuel metabolism in starvation. *Annu. Rev. Nutr., 26*(1), 1-22.

Calder, P. C. (2010). Omega-3 fatty acids and inflammatory processes. *Nutrients, 2*(3), 355-374.

Citaristi, I. (2022). World food programme—WFP. In *The Europa directory of international organizations 2022* (pp. 302-306): Routledge.

Fitts, R. H., Romatowski, J., Peters, J. R., Paddon-Jones, D., Wolfe, R., & Ferrando, A. (2007). The deleterious effects of bed rest on human skeletal muscle fibers are exacerbated by hypercortisolemia and ameliorated by dietary supplementation. *American Journal of Physiology-Cell Physiology, 293*(1), C313-C320.

Franklin, J. (2011). *33 men: Inside the miraculous survival and dramatic rescue of the Chilean miners*: Penguin.

Fukagawa, N. K., McKillop, K., Pehrsson, P. R., Moshfegh, A., Harnly, J., & Finley, J. (2022). USDA's FoodData Central: what is it and why is it needed today? *The American journal of clinical nutrition, 115*(3), 619-624.

Hall, J. E. (2021). *Guyton y Hall. Compendio de fisiología médica*: Elsevier Health Sciences.

Hall, K. D., Heymsfield, S. B., Kemnitz, J. W., Klein, S., Schoeller, D. A., & Speakman, J. R. (2012). Energy balance and its components: implications for body weight regulation123. *The American journal of clinical nutrition, 95*(4), 989-994.

Haveman, H. A. (1992). Between a rock and a hard place: Organizational change and performance under conditions of fundamental environmental transformation. *Administrative science quarterly*, 48-75.

Houston, C. S. (1975). Alive: The Story of the Andes Survivors, by Piers Paul Read. *Arctic, 28*(1), 77-78.

Keys, A., Brožek, J., Henschel, A., Mickelsen, O., & Taylor, H. L. (1950). The biology of human starvation.(2 vols).

Koepcke, J. (2012). *When I Fell From the Sky: the true story of one woman's miraculous survival*: Hachette UK.

Leser, S. (2013). The 2013 FAO report on dietary protein quality evaluation in human nutrition: Recommendations and implications. *Nutrition Bulletin, 38*(4), 421-428.

Lieberman, H. R. (2007). Hydration and cognition: a critical review and recommendations for future research. *Journal of the American College of Nutrition, 26*(sup5), 555S-561S.

McEwen, B. S. (2007). Physiology and neurobiology of stress and adaptation: central role of the brain. *Physiological reviews, 87*(3), 873-904.

Mehanna, H. M., Moledina, J., & Travis, J. (2008). Refeeding syndrome: what it is, and how to prevent and treat it. *Bmj, 336*(7659), 1495-1498.

Owen, O., Morgan, A., Kemp, H., Sullivan, J., Herrera, M., & Cahill, G. J. (1967). Brain metabolism during fasting. *The Journal of clinical investigation, 46*(10), 1589-1595.

Parrado, N., & Rause, V. (2007). *Miracle in the Andes: 72 days on the mountain and my long trek home*: Crown.

Popkin, B. M., D'Anci, K. E., & Rosenberg, I. H. (2010). Water, hydration, and health. *Nutrition reviews, 68*(8), 439-458.

Posner, J. B. (2007). *Plum and Posner's diagnosis of stupor and coma* (Vol. 71): OUP USA.

Posner, J. B., Saper, C. B., Schiff, N. D., & Claassen, J. (2019). *Plum and Posner's diagnosis and treatment of stupor and coma*: Oxford University Press.

Ros, E. (2010). Health benefits of nut consumption. *Nutrients, 2*(7), 652-682.

Sapolsky, R. M. (2004). *Why zebras don't get ulcers: The acclaimed guide to stress, stress-related diseases, and coping*: Holt paperbacks.

Seal, A., & Thurstans, S. (2013). Derivation of nutrient requirements for disaster-affected populations: Sphere Project 2011. *Food and nutrition bulletin, 34*(1), 45-51.

Sepúlveda, E. (2017). *Setenta días de noche. 33 mineros atrapados: Historia oculta de un rescate*: Editorial Catalonia.

Silva, J. E. (2006). Thermogenic mechanisms and their hormonal regulation. *Physiological reviews*.

Sinha, R. (2008). Chronic stress, drug use, and vulnerability to addiction. *Annals of the new York Academy of Sciences, 1141*(1), 105-130.

Slavin, J. (2013). Fiber and prebiotics: mechanisms and health benefits. *Nutrients, 5*(4), 1417-1435.

Szomstein, S., & Nguyen, D. M. (2016). Nutritional complications and emergencies. In *Bariatric surgery complications and emergencies* (pp. 269-282): Springer.

Wall, B. T., Dirks, M. L., & Van Loon, L. J. (2013). Skeletal muscle atrophy during short-term disuse: implications for age-related sarcopenia. *Ageing research reviews, 12*(4), 898-906.

Whitty, A., & Kumaravel, G. (2006). Between a rock and a hard place? *Nature chemical biology, 2*(3), 112-118.

Wolfe, R. R. (2006). The underappreciated role of muscle in health and disease. *The American journal of clinical nutrition, 84*(3), 475-482.

Wolfe, R. R. (2017). Branched-chain amino acids and muscle protein synthesis in humans: myth or reality? *Journal of the International Society of Sports Nutrition, 14*(1), 30.

World Health Organization. (2006). *Oral rehydration salts: Production of the new ORS*. World Health Organization.

World Health Organization. (2013). *Guideline: updates on the management of severe acute malnutrition in infants and children*. World Health Organization.

World Health Organization. (2017). *Health emergency interim guidelines: a WHO guideline development framework and toolkit*. World Health Organization.

BÖLÜM 11

AFET VE ACİL DURUMLARDA UZUN SÜRELİ AÇLIK SONRASI BESLENME YÖNETİMİ: METABOLİK STABİLİTE TABANLI KLİNİK YAKLAŞIM

Sultan ÖZÇELİK [1]

GİRİŞ

Afetler ve kitlesel travmalar, yalnızca akut yaralanmalar üzerinden değerlendirildiğinde klinik tablonun önemli bir kısmı gözden kaçırılmış olur. Özellikle uzun süre gıdaya erişimi kısıtlanmış bireylerde mortaliteyi belirleyen temel faktörlerden biri, yeniden beslenme sürecinin fizyolojik sınırlar dikkate alınmadan başlatılmasıdır.

Bu süreçte ortaya çıkan en önemli klinik tablo refeeding sendromudur ve bu sendrom, basit bir elektrolit düşüklüğünden ziyade sistemik metabolik bir çöküşü temsil eder. Güncel yaklaşımlar, beslenme müdahalesini yalnızca kalori sağlama süreci değil, kontrollü bir metabolik yeniden aktivasyon olarak tanımlamaktadır(da Silva vd., 2020; Holdoway & Franklin, 2021; World Health Organization, 2013).

Bu çalışma, mevcut literatürde genellikle teorik düzeyde ele alınan yeniden beslenme yönetimini, saha koşullarına uyarlanabilir bir karar algoritması ile somutlaştırmayı amaçlamaktadır.

Açlık Patofizyolojisi, Metabolik Adaptasyon ve Klinik Kırılganlık

Uzun süreli açlık, organizmanın enerji eksikliğine verdiği basit bir yanıt değildir; aksine tüm metabolik sistemin yeniden organize edildiği kompleks bir adaptasyon sürecidir. Bu süreçte temel hedef, enerji tüketimini azaltarak hayatta kalmayı mümkün kılmaktır (Cahill Jr, 2006).

[1] Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, soguzmert@sinop.edu.tr, ORDIC iD: 0000-0002-9483-2507

DOI: 10.37609/akya.4463.c22900

dan fonksiyon kaybı oluşturur. Bu nedenle sendromun klinik karşılığı çoğu zaman ani aritmiler, solunum yetmezliği ve multiorgan disfonksiyon şeklinde ortaya çıkar.

Afet ve acil durum koşullarında bu süreç daha da kritik hale gelir. Çünkü klinik değerlendirme çoğu zaman sınırlı veriyle yapılmakta, hastalar ise görünürde stabil vital bulgulara rağmen ciddi hücresel tükenmişlik taşıyabilmektedir. Bu "klinik yanıltıcılık", refeeding sendromunun en tehlikeli yönlerinden birini oluşturur. Özellikle ilk 72 saatlik dönem, metabolik yeniden düzenlenmenin en kırılgan evresi olarak kabul edilmelidir.

Bu bağlamda yeniden beslenme yaklaşımı, yalnızca enerji verilmesi değil, kontrollü bir metabolik yeniden yapılandırma süreci olarak ele alınmalıdır. Başlangıçta düşük kalorili ve yavaş artırılan beslenme stratejileri, elektrolit ve tiamin desteği ile birlikte yürütülmeli; sıvı yönetimi ise kardiyak ve renal rezerv dikkate alınarak dikkatle planlanmalıdır. Klinik izlem yalnızca laboratuvar değerlerine değil, aynı zamanda erken fizyolojik değişikliklere de dayanmalıdır.

Sonuç olarak, uzamış açlık sonrası beslenme müdahalesinde temel hedef hastayı hızlı şekilde doyurmak değil, metabolik dengeyi güvenli biçimde yeniden kurmaktır. Bu süreçte yapılan hız odaklı yaklaşımlar, iyileştirme sağlamaktan ziyade ikincil bir mortalite mekanizmasını tetikleyebilir. Dolayısıyla klinik kararın merkezinde hız değil, fizyolojik uyumun güvenli yeniden inşası yer almalıdır.

KAYNAKLAR

Birmingham, C., Puddicombe, D., & Hlynsky, J. (2004). Hypomagnesemia during refeeding in anorexia nervosa. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity, 9*(3), 236-237.

Boateng, A. A., Sriram, K., Meguid, M. M., & Crook, M. (2010). Refeeding syndrome: treatment considerations based on collective analysis of literature case reports. *Nutrition, 26*(2), 156-167.

Cahill Jr, G. F. (2006). Fuel metabolism in starvation. *Annu. Rev. Nutr., 26*(1), 1-22.

Crook, M. A. (2014). Refeeding syndrome: problems with definition and management. *Nutrition, 30*(11-12), 1448-1455.

Culyer, A., McCabe, C., Briggs, A., Claxton, K., Buxton, M., Akehurst, R., . . . Brazier, J. (2007). Searching for a threshold, not setting one: the role of the National Institute for Health and Clinical Excellence. *Journal of health services research & policy, 12*(1), 56-58.

da Silva, J. S., Seres, D. S., Sabino, K., Adams, S. C., Berdahl, G. J., Citty, S. W., . . . Gura, K. M. (2020). ASPEN consensus recommendations for refeeding syndrome. *Nutrition in Clinical Practice, 35*(2), 178-195.

Fuentebella, J., & Kerner, J. A. (2009). Refeeding syndrome. *Pediatric Clinics, 56*(5), 1201-1210.

Hall, J. E. (2021). *Guyton y Hall. Compendio de fisiología médica*: Elsevier Health Sciences.

Handbook, S. (2011). *Humanitarian charter and minimum standards in humanitarian response*: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.

Holdoway, A., & Franklin, H. (2021). Optimising nutritional care and combatting malnutrition. *Journal of Community Nursing, 35*(6).

Holdoway, A., & Franklin, H. (2022). Optimising nutritional care and combatting malnutrition. *Journal of General Practice Nursing, 8*(1), 61-68.

Kraft, M. D., Btaiche, I. F., & Sacks, G. S. (2005). Review of the refeeding syndrome. *Nutrition in Clinical Practice, 20*(6), 625-633.

Mason, J. B. (2002). Lessons on nutrition of displaced people. *The Journal of nutrition, 132*(7), 2096S-2103S.

Mehanna, H. M., Moledina, J., & Travis, J. (2008). Refeeding syndrome: what it is, and how to prevent and treat it. *Bmj, 336*(7659), 1495-1498.

Parli, S. E., Ruf, K. M., & Magnuson, B. (2014). Pathophysiology, treatment, and prevention of fluid and electrolyte abnormalities during refeeding syndrome. *Journal of Infusion Nursing, 37*(3), 197-202.

Sechi, G., & Serra, A. (2007). Wernicke's encephalopathy: new clinical settings and recent advances in diagnosis and management. *The Lancet Neurology, 6*(5), 442-455.

Silva, J. E. (2006). Thermogenic mechanisms and their hormonal regulation. *Physiological reviews*.

Skipper, A. (2012). Refeeding syndrome or refeeding hypophosphatemia: a systematic review of cases. *Nutrition in Clinical Practice, 27*(1), 34-40.

Solomon, S., & Kirby, D. (1990). The refeeding syndrome: a review. *Journal of Parenteral and Enteral Nutrition, 14*(1), 90-97.

Steiner, L., & Hewlings, S. (2021). A systematic review of the role of thiamine supplementation in treatment of refeeding syndrome. *Topics in Clinical Nutrition, 36*(1), 36-51.

World Health Organization. (2013). *Guideline: updates on the management of severe acute malnutrition in infants and children*: World Health Organization.